

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleiding
Fiscaal Recht en Economie
voltijd

Saxion Hogeschool

De kracht van
kennis.

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleiding
Fiscaal Recht en Economie
voltijd

Saxion Hogeschool

CROHO nr. 34140

Hobéon Certificering

Datum

20 maart 2014

Auditteam

R.J.M. van der Hoorn MBA CMC

Prof. dr. D.J. Eppink

Drs. A.H. Kolner RA

Drs. J.H.C. Bakker

J.S. Chamrai

Secretaris

I.M. Gies Broesterhuizen

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	3
3.	INLEIDING	7
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	9
5.	ALGEMEEN EINDOORDEEL	29
6.	AANBEVELINGEN	31
BIJLAGE I	Scoretabel	33
BIJLAGE II	Opleidingsspecifieke eindkwalificaties	35
BIJLAGE III	Schematisch overzicht opleidingsprogramma	43
BIJLAGE IV	Programma, werkwijze en beslisregels	45
BIJLAGE V	Lijst geraadpleegde documenten	51
BIJLAGE VI	Overzicht auditteam	53

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Saxion Hogeschool
status instelling	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief (NVAO-besluit 28 juni 2012)
NAAM OPLEIDING	Fiscaal Recht en Economie
registratienummer croho	34140
domein/sector croho	Economie
oriëntatie opleiding	Hbo
niveau opleiding	Bachelor
graad en titel	Bachelor of Business Administration
aantal studiepunten	240 ec
onderwijsvorm	Competentiegericht onderwijs
locatie	Enschede
variant	Voltijd
relevante lectoraten	<ul style="list-style-type: none"> • Lectoraat Business Development • Lectoraat Kennisinnovatief Ondernemerschap • Lectoraat Ethiek
datum audit / opleidingsbeoordeling ¹	18 en 19 september 2013

¹ Het betreft een geclusterde audit van de hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie en Bedrijfseconomie van Saxion Hogeschool. Deze opleidingen worden gezamenlijk aangestuurd (personeelsbeleid en toetsbeleid), kennen grotendeels een gezamenlijk programma voor de eerste twee studiejaar, er bestaat overlap in het docententeam en ze maken gebruik van dezelfde voorzieningen. De inhoud van de beoordelingsrapporten van deze opleidingen op deze thema's kan daarom overlappen.

Basisgegevens **hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie**, voltijd²

Instroom (aantal)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
▪ voltijd	11	17	10	13	21	19
Uitval (percentage)						
Uit het eerste jaar ³	2007	2008	2009	2010	2011	2012
▪ voltijd	33,3	54,5	41,2	50,0	30,8	57,1
Uit de hoofdfase ⁴				2005	2006	2007
▪ voltijd				28,6	50,0	0,0
Rendement (percentage) ⁵				2005	2006	2007
▪ voltijd				64,3	50,0	60,0
Docenten (aantal + fte)			aantal		Fte	
▪ voltijd	F€M		72		53,3	
	FRE (vakinhoudelijk)		10		5,9	
Opleidingsniveau docenten (percentage) ⁶			Bachelor	Master	PhD	
▪ voltijd	F€M		12,7	81,7	5,6	
	FRE (vakinhoudelijk)		0,0	90,0	10,0	
Docent-student ratio ⁷						
▪ voltijd				1:25,8		
Contacturen (aantal) ^{8*}			1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar
▪ voltijd			15	15	6	8

* Toelichting contacturen: In leerjaar 3 lopen de studenten 3 dagen stage en volgen 2 dagen onderwijs, het aantal contacturen betreft het aantal binnenschoolse uren (2 dagen). In leerjaar 4 volgen de studenten 1 kwartiel onderwijs, het aantal contacturen betreft het aantal uren gedurende dit kwartiel (kwartiel 3).

² Bron: Basisgegevens opleidingsbeoordeling 'Indicatoren en definities', Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 11 september 2012

³ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁵ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelor diploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁶ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

⁷ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

⁸ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

2. SAMENVATTING

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) verzorgt Saxion Hogeschool (Saxion) in een voltijdvariant op de locatie in Enschede. Zij leidt studenten op tot professionele beginnend hbo-fiscalisten en bereidt hun voor op functies in de aangifte- en de adviespraktijk. De studenten FRE worden voorbereid op een functie in het fiscale werkgebied. Bij aanvang van hun werkzaamheden ligt de nadruk op aangiftewerkzaamheden. Naar mate studenten meer ervaring opdoen voeren ze ook relatief eenvoudige advies werkzaamheden uit. De complexiteit van het advies zal toenemen indien de afgestudeerde meer ervaring heeft. Bij de Belastingdienst geldt bovendien dat een fiscalist zich richting de controle van de administratie ontwikkelt. Verder spelen de vele wijzigingen in de (belasting)wetgeving een rol. Samen met de opleidingen Bedrijfseconomie (BE) en Accountancy (AC) behoort FRE binnen Saxion tot de Academie Financiën, Economie en Management (FEM).

1. Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties FRE zijn ten aanzien van de inhoud, het niveau en de oriëntatie geconcretiseerd en actueel. Zij sluiten direct aan bij de tien competenties uit het herziene landelijke beroeps- en opleidingsprofiel Fiscaal Recht en Economie uit 2012. Na het succesvol afronden van de opleiding beschikken de studenten nu over de graad 'Bachelor of Business Administration'.

FRE legt in haar profiel bij de opleiding passende accenten 'meer aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie' en 'een sterke link met het regionale werkveld'.

Het ontwikkelen van 'Onderzoeksvaardigheden' maakt daarnaast expliciet onderdeel uit van de eindkwalificaties van FRE. De onlangs geformuleerde, heldere visie van FEM waar FRE zich bij aansluit, luidt als volgt: *"Een hbo-fiscalist kan een methodologisch verantwoord praktijkgericht onderzoek verrichten naar een reëel probleem, waarbij de uitkomst van het onderzoek het probleem oplost en bijdraagt aan kennisvermeerdering en ontwikkeling van onderwijs."*

Ook neemt de internationale oriëntatie in de FRE-eindkwalificaties een steeds belangrijkere plaats in.

Door het structureel raadplegen van haar netwerk borgt FRE een adequate afstemming van de beoogde eindkwalificaties op huidige en toekomstige ontwikkelingen in het specifieke vakgebied en in het relevante werkveld.

Met bovenstaande punten voldoet de opleiding FRE naar de mening van het auditpanel zeker aan de basiskwaliteit. Toch is het oordeel 'goed' nog niet gerechtvaardigd. Hoewel de omvang van de aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie groter is ten opzichte van andere FRE-opleidingen in Nederland en het auditpanel hier de meerwaarde van inziet, is 'een bredere economische kennisbasis' evenals 'een sterke link met het regionale werkveld' voor een groot deel, maar niet volledig uniek. Indien de opleiding zich in die mate wil onderscheiden en de kansen van haar studenten op de arbeidsmarkt wil behouden c.q. vergroten, zal zij zich naast het behoud van deze sterke punten in de onderwijsleeromgeving over een ander (inhoudelijk) profileringsstema moeten bezinnen. De aansluiting bij het lectoraatsthema 'Business Development' is een goede mogelijkheid, maar bevindt zich nog in een pril stadium. Het auditpanel komt daarom voor deze standaard tot het oordeel (ruim) 'voldoende'.

2. Onderwijsleeromgeving

De inhoud en de vormgeving van het programma stellen de studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken:

- De kern van de opleiding wordt gevormd door de prestatie-indicatoren en de leerdoelen, die in relatie staan met de eindkwalificaties. De herziening van het curriculum in 2011-2012 zorgde voor een sterkere samenhang. FRE borgt de samenhang per studiejaar thans door het programma met leerlijnen (vb. conceptueel, vaardigheden, integraal en studiecoaching) in te richten.
- De studenten kunnen zich door het gezamenlijke programma bijna twee jaar oriënteren voordat zij een keuze maken tussen de opleidingen FRE, BE of AC. In dit deel van het curriculum legt FRE een solide 'brede economische kennisbasis'. Ook de praktijkgerichtheid van het programma is een sterk punt van de opleiding.
- Internationalisering is via verschillende modules, het gebruik van Engelstalige literatuur en de International Taxweek ingebed in de opleiding. Daarnaast wil de opleiding de internationale oriëntatie verder versterken passend bij het beroep en regionaal georiënteerd (Duitsland en België).
- Praktijkgericht onderzoek heeft binnen FRE meer structureel aandacht in het programma gekregen. Vanaf het studiejaar 2012-2013 zitten in elk leerjaar elementen die gezamenlijk de onderzoekslijn vormen. De studenten ontwikkelen nadrukkelijker dan voorheen methodologische vaardigheden en ontplooiën een (zelf)kritische houding.

Daarnaast is het docententeam goed gekwalificeerd voor de realisatie van het programma. Van de tien docenten die met name aan FRE verbonden zijn, hebben negen docenten een masterniveau en is één docent gepromoveerd.

Ook de opleidingsspecifieke voorzieningen die studenten toegang bieden tot de benodigde fiscale vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen, zijn actueel en toereikend voor de realisatie van het programma.

Met bovengenoemde punten steekt de opleiding naar het oordeel van het auditpanel zonder meer boven de basiskwaliteit uit. De opleiding mag bijvoorbeeld trots zijn over de hoge mate van tevredenheid van studenten over de studie in het algemeen, de inhoud van het programma en de docenten (vb. inhoudelijke kwaliteit, toegankelijk, bereikbaar en betrokken). Een nieuw elan bracht veranderingen in de organisatiestructuur en -cultuur tot stand. De docenttevredenheid is door deze maatregelen gestegen. Met de huidige veranderkracht en -bereidheid van docenten FRE kan de opleiding de kwaliteit van de onderwijsleeromgeving finetunen. Voorbeelden van enkele kleine verbeteringen zijn de nadere uitwerking van de onderzoekslijn, een sterkere integratie van alle onderzoekscomponenten in andere (kern)vakken, het meer structureel inzetten op de wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek, het monitoren van de ingezette verbeteringen ten aanzien van het studiesucces en het verbeteren van het algemene voorzieningenniveau. Doordat deze verbeteringen klein van aard zijn en doordat het effect van de genomen maatregelen binnenkort zichtbaar wordt, vindt het auditpanel deze punten minder van invloed op het oordeel. Het auditpanel blijft buitengewoon positief over de kwaliteit van de onderwijsleeromgeving. Het komt voor Standaard 2 daarom tot het oordeel 'goed'.

3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

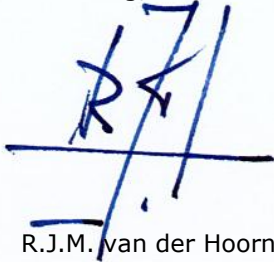
Het systeem van toetsing is degelijk en de toetstermen sluiten aan bij de eindkwalificaties van FRE, bij de prestatie-indicatoren en bij de leerdoelen. Het auditpanel vindt het belangrijk dat de opleiding meer uitdaging in de toetsing voor studenten aanbrengt. Desondanks had het een positieve indruk van het niveau van de toetsen. Door de examen- en de toetscommissie verder in hun rol te laten groeien en hen daarin voldoende te faciliteren, ziet het auditpanel mogelijkheden om het toetssysteem verder te professionaliseren.

Het gerealiseerde eindniveau is naar de opvatting van het panel van hbo-bachelorniveau, wat aansluit bij de mening van het werkveld. Het auditpanel kwam bij een groot deel van de afstudeeropdrachten, dat het voorafgaand aan de audit bekeek, tot een voldoende oordeel. Het auditpanel trof één afstudeeropdracht aan, waarbij het resultaat van de beoordeling twijfelachtig was en de beoordeling van de afstudeerzitting uiteindelijk bij de opleiding leidde tot het oordeel voldoende. In de afstudeeropdrachten had het auditpanel met name waardering voor de zichtbare verbetering in het niveau van de onderzoeksvaardigheden in de afstudeeropdrachten uit 2012-2013 in vergelijking met afstudeeropdrachten uit 2011-2012. De basis van de onderzoeksvaardigheden is minstens gelegd. Het volle rendement van de onderzoekslijn moet echter nog zichtbaar worden. Dit maakt het mogelijk voor de opleiding om de veilige kaders in de afstudeerfase los te laten en de onderzoekscomponent in de afstudeeropdrachten boven het basisniveau uit te ontwikkelen. Het oordeel 'voldoende' vindt het auditpanel gerechtvaardigd.

Algemene conclusie:

Indien de opleiding haar sterke punten behoudt en haar beoogde verbeteringen doorzet, ziet het auditpanel mogelijkheden dat de opleiding Fiscaal Recht en Economie zich doorontwikkelt tot een opleiding die over de volle breedte boven de basiskwaliteit uitsteekt. Het auditpanel komt zeker tot de overall kwalificatie 'voldoende'.

Den Haag, 20 maart 2014

R.J.M. van der Hoorn MBA,
voorzitter

I.M. Gies Broesterhuizen,
secretaris

3. INLEIDING

Toezicht op en beoordeling van de opleiding FRE

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE), die Saxion Hogeschool (Saxion) aanbiedt, wenst haar in 2007 door de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) verleende accreditatie verlengd te zien met wederom een periode van zes jaar – de accreditatie cyclus in het Nederlands hoger onderwijs.

Het voorliggende beoordelingsrapport is de resultante van een zogeheten 'Beperkte Opleidingsbeoordeling', die op 18 en 19 september 2013 is uitgevoerd door een auditpanel van onafhankelijke deskundigen aan de hand van het NVAO-beoordelingskader⁹. Dit rapport behandelt achtereenvolgens de bevindingen, overwegingen en conclusies van het auditpanel op drie kwaliteitsstandaarden, te weten de 'beoogde eindkwalificaties', 'onderwijsleeromgeving' en 'toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties'.

Het auditpanel (zie bijlage VI voor een toelichting) is door Hobéon in opdracht van Saxion en in overleg met de opleiding samengesteld en is goedgekeurd door de NVAO.

Positionering van de opleiding FRE binnen de hogeschool

Saxion is één van de grote hogescholen in Nederland en biedt onderdak aan ruim 25.000 studenten, 2.400 medewerkers en meer dan 50 bachelor- en masteropleidingen. Zij profileert zich als een innovatieve en ondernemende hogeschool die haar studenten hoogwaardig onderwijs en een inspirerende leeromgeving biedt.

De Academie Financiën, Economie en Management (FEM) is één van de elf academies binnen Saxion. Er studeren bijna 1.400 studenten en er werken circa 70 medewerkers met meer dan 50 fte's. FEM verzorgt verspreid over de locaties Deventer en Enschede de drie hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie (FRE), Bedrijfseconomie (BE) en Accountancy (AC).

Karakteristiek van de opleiding FRE

De hbo-bacheloropleiding FRE verzorgt Saxion in een voltijdvariant¹⁰ op de locatie in Enschede. Zij leidt studenten op tot professionele beginnend hbo-fiscalisten, die beschikken over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving en op financieel gebied. De werkzaamheden van een hbo-fiscalist bestaan uit het indienen en controleren van aangiftes van de verschillende belastingen, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het (vanuit de aangiftes) fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht. Saxion bereidt studenten voor op functies in de aangifte- en/of de (beginnende) adviespraktijk. De opleiding telde in juli 2013 ongeveer 125 studenten en 10 vakinhoudelijke FRE-docenten.

Ontwikkelingen na vorige accreditatie

De vorige accreditatie van FRE vond plaats in 2007. De opleiding is toen positief beoordeeld. Sindsdien zijn de aandachtspunten die het toenmalige panel naar voren bracht, door de opleiding aantoonbaar opgepakt en er zijn verbeteringen doorgevoerd (zie Tabel 1 – Doorgevoerde verbeteringen na vorige audit).

---

⁹ Beoordelingskader Accreditatiestelsel Hoger Onderwijs Beperkte of Uitgebreide opleidingsbeoordeling, Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie d.d. 22-11-2011

¹⁰ Door de daling van het aantal studenten heeft Saxion besloten de deeltijdse opleiding FRE stop te zetten. In 2008 is de deeltijd definitief beëindigd.

Bevindingen	Verbetermaatregelen en Resultaat
Studenten zijn niet tevreden over de verticale samenhang onderwijsprogramma	Verbeteringen: Het curriculum van jaar 1 en 2 is voor het studiejaar 2011-2012 volledig aangepast. Daarnaast bereidt FRE haar studenten specifiek voor op de stage in het laatste kwartiel van jaar 2. Tenslotte is het volledige curriculum zo opgebouwd dat studenten stap voor stap naar het niveau van het FRE -profiel worden getild; van het verwerven van gedegen kennis naar de integratie van kennis, vaardigheden en attitude. <i>Resultaat: De samenhang wordt met een 8,1 gewaardeerd. De komende jaren zal alleen nog finetuning plaatsvinden, vooral een verdere integratie van onderzoek in jaar 1.</i>
Het verhogen van de tevredenheid van studenten en docenten aangaande de studielast	Verbeteringen: Met de doorontwikkeling van het curriculum in 2011-2012 is een verzwaring van de studielast bereikt en zijn contacturen verhoogd naar de door Saxion gestelde norm (15 uur in jaar 1 en 2). Het aantal contacturen tijdens de stage is ongeveer 6. Na de minor en voor het afstuderen volgen studenten een kwartiel les (8 contacturen). <i>Resultaat: Studenten geven aan dat zij gemiddeld 31,2 uren aan de studie besteden. Deze studielast is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren als gevolg van de veranderingen aan het curriculum. Studenten zijn tevreden over de studielast (NSE 2012: 7,3).</i>
Studenten oordelen gematigd positief over de aansluiting van het programma op hun vooropleiding.	Verbeteringen: Algemene oriëntatie vindt plaats d.m.v. de website, open dagen en scholenvoorlichtingen. Daarnaast wordt een aantal specifieke instrumenten ingezet (bv. masterclasses voor vo en mbo). Het onderwijs in leerjaar 1 is versterkt door een heldere opbouw in het curriculum, een gestructureerd rooster, verhoging van het aantal contacturen en een meer sturende begeleiding. <i>Resultaat: De studenten waarderen de aansluiting van de inhoud bij het beeld dat men bij de opleiding had (7,6) en de voorlichting over de opleiding met een (6,8) als redelijk. Vanaf het studiejaar 2013-2014 start de opleiding met een intakeprocedure.</i>
Studenten zijn op dit moment niet tevreden over de geboden onderwijs- en werkvormen.	Verbeteringen: Bij de ontwikkeling van het nieuwe curriculum heeft de academie gekozen voor het leerlijnen model van De Bie als didactisch concept voor haar voltijdse opleidingen. Er is gekozen voor passende werkvormen waarbij de studenten actiever gedrag moeten vertonen. Het curriculum bestaat nu uit een mooie mix van hoorcolleges, werkcolleges, practica en het werken in projectgroepen. <i>Resultaat: Studenten waarderen het didactische concept (gehanteerde werkvormen) met een 7,7.</i>
Specifieke begeleiding van de studieloopbaan begeleider en het gebruik van een POP	Verbeteringen: Het beleid voor studiecoaching is herzien en heeft betrekking op de vormgeving en sturing van de persoonlijke ontwikkeling van de student in relatie tot het gekozen beroep. Het Persoonlijk Ontwikkel Plan is verdwenen, studenten houden hun studiecoach gedurende jaar 1 en 2. In jaar 3 wordt deze opgevolgd door een inhoudsdeskundige docent. <i>Resultaat: Studenten zijn tevreden over de studiebegeleiding (7,8), de betrokkenheid van docenten bij de studenten (7,5) en de bereikbaarheid van de docenten buiten contacturen (7,7).</i>
Studenten zijn gematigd positief over het toetsen.	Verbeteringen: Naar aanleiding van de uitkomsten van diverse audits en de verandering van de landelijke eindtermen heeft de opleiding de kwaliteit van toetsen en toetsing verbeterd (vb. herzien toetsbeleid, instellen toetscommissie). <i>Resultaat: De indicatoren die van belang zijn binnen het proces toetsing (vb. feedback, beoordelingscriteria, aansluiting en tijdig bekendmaken) worden positief beoordeeld met cijfers tussen de 6,6 en 7,7. De HBO-monitor is minder positief. Het beeld is dat FRE wat strenger en uitdagender mag worden (zie standaard 3).</i>

Tabel 1 – Doorgevoerde verbeteringen na vorige audit

Toekomst ontwikkelingen

De opleiding wil door het aanbieden van uitstekend onderwijs de studenten opleiden tot (zelf)kritische beroepsbeoefenaren met een brede en diepgaande actuele kennis van fiscaal recht en economie. Daarmee geeft zij haar afgestudeerden een voorsprong mee bij het betreden van de arbeidsmarkt. Alle medewerkers van FCM werken daarom aan de continue verbetering van het onderwijs, de invoering van praktijkgericht onderzoek en de onderzoeklijnen in het curriculum in samenwerking met verschillende lectoraten en de versterking van internationalisering. Het doel is om de docenten daarbij adequaat te faciliteren en het toetsstelsel verder te ontwikkelen. De ontwikkelingen moeten in aansluiting bij de strategische agenda van Saxion leiden tot een hoogstaand curriculum, dat de studenten en het werkveld waarderen met een 7,5.

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor–master) en oriëntatie (hbo–wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Deze standaard geeft de bevindingen van het auditteam weer over de wijze waarop de opleiding haar eindkwalificaties concretiseert. Het hoofdstuk sluit af met het oordeel van het auditteam.

Inhoud eindkwalificaties

De nieuwe standaard Bachelor of Business Administration van juni 2011, die op alle hbo-bacheloropleidingen in het economische cluster van toepassing is, was voor het Landelijke Overleg Fiscaal Recht en Economie (LOFRE) aanleiding om het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel van de hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie aan te passen. Een opleiding Fiscaal, Recht en Economie dient er zorg voor te dragen dat, gevat in een zowel nationale als internationale context, de student een gedegen theoretische basis verkrijgt, een onderzoekende houding ontwikkelt, zich een professionele houding eigen maakt en verantwoord weet te handelen. Het vernieuwde landelijke profiel is in januari 2012 gevalideerd door het relevante beroepenveld.

Saxion neemt dit vernieuwde landelijke profiel als uitgangspunt voor de eindkwalificaties van haar hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE), zo stelt het auditpanel vast. De opleiding FRE, die in een voltijdvariant wordt aangeboden, leidt studenten op tot breed georiënteerde en geschoolde hbo-fiscalisten die beschikken over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden ten aanzien van de belastingregelgeving en op financieel gebied. Deze kennis en vaardigheden zijn van belang bij de werkzaamheden die een afgestudeerde FRE'er uitvoert: Het indienen en controleren van verschillende belastingaangiften, het signaleren voor advisering vanuit de aangiften, het 'vertalen' van de jaarrekeningen naar de aangiften en het fiscaal adviseren op basis van de aangifte. In de competentiekaarten werkt de opleiding de tien competenties concreet uit naar de inhoudelijke beoordelingsaspecten en prestatie-indicatoren (zie Tabel 2 en Bijlage II – Eindkwalificaties FRE).

Overzicht eindkwalificaties FRE Saxion

1. Werkzaamheden met betrekking tot aangifte
2. Controlewerkzaamheden
3. Informeren op fiscaal terrein
4. Werkzaamheden met betrekking tot fiscaaljuridisch- en financieel advies
5. Vertegenwoordigen op fiscaal terrein
6. Onderzoeksvaardigheden
7. Persoonlijke ontwikkeling
8. Sociaalcommunicatieve bekwaamheid
9. Ethisch normbesef
10. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid

Tabel 2 – Eindkwalificaties FRE Saxion

Een van de resultaten van het ontwikkelde curriculum van FRE voor het studiejaar 2011-2012 was een brede economische en theoretische basis, die de opleiding in nauw overleg met haar docententeam in de competentiekaarten vastlegde. Hierdoor was de link met de standaard Bachelor of Business Administration (BBA) in feite al gelegd. FRE sluit dan ook aan bij de Body of Knowledge and Skills¹¹ van de BBA-standaard. De opleiding leidt thans op tot de graad Bachelor of Business Administration. Daarmee sluit zij aan bij de actuele eisen die het vakgebied stelt aan de inhoud van de opleiding.

Profilering

Naast de aansluiting met het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel legt FRE, zo beschrijft zij in haar kritische reflectie, twee accenten: 'meer aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie dan andere opleidingen' en 'een sterke link met het regionale werkveld' (zie onderstaande tabel). Bovendien wil zij invulling geven aan het lectoraatsthema 'Business Development'.

Accent	Uitwerking
Meer aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie	Saxion kiest bewust voor 'meer dan fiscale techniek'. Het werkerterrein van de hbo-fiscalist in het oosten van Nederland ligt vooral op het gebied van het MKB. Bij regionaal georiënteerde administratiekantoren wordt van werknemers niet alleen verwacht dat ze over fiscale kennis beschikken, maar dat ze ook een jaarrekening samen kunnen stellen. Ook bij de grotere belastingadvieskantoren is het, mede gezien de recente ontwikkelingen in het kader van horizontaal toezicht, een meerwaarde dat studenten kennis hebben op het gebied van administratieve organisatie, bedrijfsadministratie en controlewerkzaamheden. Door in het FRE-programma in vergelijking met het landelijke profiel meer aandacht te besteden aan de thema's 'Bedrijfsadministratie' en 'Administratieve organisatie' ontwikkelen studenten een brede economische basis. Saxion acht deze de brede bedrijfseconomische en -administratieve basis voorwaardelijk om het effect van fiscale maatregelen zichtbaar te krijgen.
Sterke link met het regionale werkveld	Door een sterke link met het regionale werkveld wil Saxion beginnende hbo-fiscalisten afleveren die breed georiënteerd en geschoold zijn, praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingwet en -regelgeving hebben en zichzelf permanent blijven ontwikkelen. De komende jaren verbetert Saxion daarom de samenwerking met en binnen de Euregio. Een concreet voorbeeld hiervan is het contact met Heisterborg, een Duits advieskantoor dat zich vooral richt op grensoverschrijdend werken en ondernemen.

Tabel 3 – Profilering FRE Saxion

Uit de verslagen van de werkveldcommissie blijkt dat het werkveld instemt met het hierboven geschetste profiel en de wijze waarop dit in het curriculum is uitgewerkt. Ook het auditpanel vindt de twee profileringsthema's passend voor een opleiding Fiscaal Recht en Economie. Hoewel de omvang van de aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie bij Saxion groter is dan bij andere FRE-opleidingen en aansluit bij de regio, maakt 'een bredere economische basis' de opleiding voor een groot deel, maar niet volledig uniek ten opzichte van alle FRE-opleidingen in Nederland. Het vak 'Bedrijfseconomie' is bijvoorbeeld een standaard onderdeel van elke FRE-opleiding en 'het denken in journaalposten' is voor de meerderheid van de werkgevers van hbo-fiscalisten een vereiste.

Bovendien verwacht het auditpanel dat een hbo-bacheloropleiding FRE een sterke link heeft met het werkveld en dat studenten regelmatig in aanraking komen met de beroepspraktijk. Hbo-fiscalisten zijn op dit punt onderscheidend ten opzichte van wo-fiscalisten. Vooralnog hebben hbo-fiscalisten daarom een plaats op de arbeidsmarkt naast wo-fiscalisten. De eisen van het werkveld lijken echter te verschuiven van minimaal een hbo- naar een wo-opleiding (vb. de digitalisering zorgt voor een de verschuiving van aangiftewerkzaamheden geschikt voor een beginnende professional naar meer advieswerkzaamheden geschikt voor meer deskundige professionals).

¹¹ Het LOFRE werkt momenteel aan een eigen Body of Knowledge and Skills.

De 'relatie met het werkveld en de praktijkgerichtheid van het onderwijs' is evenals 'meer aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie' een sterk punt van de onderwijsleeromgeving (zie ook standaard 2). Het zijn echter geen thema's waarmee de opleiding zich geheel kan differentiëren van alle FRE-opleidingen in Nederland. Indien de opleiding zich in die mate wil onderscheiden en de kansen van haar studenten op de arbeidsmarkt wil behouden c.q. vergroten, moet zij - naast het behoud van deze thema's - over een ander (inhoudelijk) thema nadenken. Door het nader uitwerken van de profilering op het lectoraatsthema 'Business Development' kan de opleiding zich op termijn sterker onderscheiden (zie H6 – Aanbevelingen).

Praktijkgericht onderzoek

Het ontwikkelen van de competentie 'Onderzoeksvaardigheden' maakt sinds het studiejaar 2012-2013 expliciet onderdeel uit van de eindkwalificaties van FRE, zo stelt het auditpanel vast. Deze competentie is funderend voor de opleidingsspecifieke competenties 'het informeren en adviseren op fiscaal' en 'fiscaal-juridisch en financieel terrein'. Bij de afstudeerscriptie is het uitgebreid en grondig uitvoeren van onderzoek tevens van essentieel belang. De notitie 'Versterking Praktijkgericht Onderzoek' van juni 2013 bevat de nieuwe visie van F&M op praktijkgericht onderzoek: "Een student c.q. hbo-fiscalist kan zelfstandig of met een student van een andere opleiding een methodologisch verantwoord praktijkgericht onderzoek verrichten naar een voor een organisatie reëel probleem, waarbij de uitkomst van het onderzoek het probleem oplost en bijdraagt aan kennisvermeerdering en ontwikkeling van onderwijs." Een hbo-fiscalist is dus door zijn onderzoekende en kritische houding en door kennis van en ervaring met onderzoeksmethoden en -technieken in staat te reageren op de voortdurende veranderingen in fiscale wet- en regelgeving. Bovendien draagt de afgestudeerde FRE'er resultaatgericht bij aan de ontwikkeling van zijn professie in de breedte. De opleiding heeft naar de opvatting van het auditpanel een heldere visie over wat zij beoogt met praktijkgericht onderzoek.

Internationale oriëntatie

De internationale oriëntatie neemt in de FRE-eindkwalificaties een steeds belangrijkere plaats in, zo beschrijft de opleiding in haar kritische reflectie. De opleiding sluit met haar doelstellingen aan bij het landelijke FRE-profiel: "Internationalisering van wet- en regelgeving speelt een steeds belangrijkere rol in de nationale fiscale wet- en regelgeving en de fiscale uitvoeringspraktijk. Het gaat daarbij vooral om de EU-wet- en regelgeving en het daarmee samenhangende streven naar fiscale harmonisatie." Het versterken van het internationale karakter passend bij het beroep en regionaal georiënteerd (Duitsland en België) sluit naar de mening van het auditpanel aan bij de eisen die het vakgebied daaraan stelt.

Niveau eindkwalificaties

In Europees verband zijn indicatoren voor het bachelorniveau gedefinieerd, te weten de Dublin Descriptoren. In het nieuwe landelijke profiel is verantwoord hoe de domeincompetenties Bachelor of Business Administration aansluiten bij de Dublin Descriptoren. Doordat FRE de landelijke eindkwalificaties hanteert, sluiten de eindkwalificaties daarmee aan bij de algemene, internationaal geaccepteerde beschrijving van de kwalificaties van een hbo-bachelorstudent. Daarnaast heeft FRE ook zelf elke competentie gerelateerd aan één of meer Dublin Descriptoren en deze verder uitgewerkt naar inhoudelijke beoordelingsaspecten en in prestatie-indicatoren (zie Tabel 4 – Voorbeeld uitwerking Dublin Descriptoren). Hiermee demonstreert FRE hoe haar eindkwalificaties de Dublin Descriptoren afdekken.

Voorbeeld: Uitwerking competentie 'Werkzaamheden m.b.t. aangifte' naar de Dublin Descriptoren	
Kennis en Inzicht	Kennis van voor de aangifte noodzakelijke Nederlandse en Europese fiscale wetten, regelgeving en jurisprudentie.
Toepassen van Kennis en Inzicht	Het verzamelen van de relevante feiten (schriftelijk en mondeling) die van belang zijn voor het correct opstellen van het aangiftetiljet.
Oordeelsvorming	Het beoordelen van de aangeleverde informatie in voor een correcte aangifte relevante en irrelevante informatie.
Communicatie	Het vanuit de aangifte signaleren van kansen en risico's en het opzetten en vaststellen van een eenvoudige administratie.
Leervaardigheden	Het aanvullen van ontbrekende kennis.

Tabel 4 – Voorbeeld uitwerking Dublin Descriptoren

Voor de niveaubepaling van de beoogde opleidingscompetenties gaat FRE uit van de beschrijving van de competentieniveaus zoals deze worden gehanteerd in de Bachelor of Business Administration. De opleiding leidt op tot competentieniveau 3.

Oriëntatie eindkwalificaties

Saxion heeft goed zicht op het werkveld waarin haar afgestudeerden terecht komen. De student groeit van onervaren scholier naar een (beginnend) professioneel beroepsbeoefenaar in het fiscale werkgebied. Bij onlangs afgestudeerden ligt de nadruk op aangiftewerkzaamheden: het zelf opstellen of controleren van aangiften en het assisteren bij meer complexe aangiften. In die gevallen zal de hbo-fiscalist ook attentiepunten voor advisering, dan wel voor een controle moeten kunnen signaleren. Hbo-fiscalisten, die al een aantal jaren in de praktijk werkzaam zijn, worden ook ingezet bij advieswerkzaamheden. De complexiteit van het advies zal toenemen naarmate de afgestudeerde meer ervaring heeft. Bij de Belastingdienst geldt bovendien dat een fiscalist zich richting de controle van de administratie ontwikkelt. Verder spelen de vele wijzigingen in de (belasting)wetgeving een rol. Professionele beroepsbeoefenaren hebben een brede kennis van het juridische vakgebied en van aanpalende terreinen zoals bedrijfseconomie.

Voor de beschrijving van het werkgebied van de afgestudeerde hbo-fiscalist neemt de opleiding de beschrijving van het landelijke FRE-profiel over. De hbo-fiscalist voert zijn werk uit in de private en publieke sector. In de private sector werkt hij in het bijzonder in organisaties in de zakelijke en financiële dienstverlening: de belastingaangifte- en adviespraktijk van belastingadvies- en accountantskantoren (MKB en particulieren), de financiële adviseringsafdeling van bankbedrijven en verzekeringsinstellingen. Bij het grootbedrijf worden hbo-fiscalisten in toenemende mate ingezet op de financiële/fiscale afdeling. Wat de publieke sector of overheid betreft, is de hbo-fiscalist vooral werkzaam bij de Belastingdienst, lokale overheden en, sinds de invoering van beroepszaken van belastingzaken bij arrondissementrechtbanken, bij Rechtbanken.

Actualiteit Eindkwalificaties

De opleiding FRE heeft een sterke verbinding met het werkveld. Via haar brede netwerk, dat de opleiding structureel en op verschillende organisatieniveaus raadpleegt (zie Tabel 5 – Netwerk FRE), zorgt zij voor een adequate afstemming van de beoogde eindkwalificaties op huidige en toekomstige ontwikkelingen in het specifieke vakgebied en het relevante werkveld. De werkzaamheden op het gebied van horizontaal toezicht, het vaststellen van de fiscale positie in de jaarrekening en het 'reviewen' van aangiften krijgen al een plaats in het curriculum. Het inzicht in de arbeidsmarkt voor beginnende fiscalisten is naar de opvatting van het auditpanel voldoende aanwezig en geborgd door middel van diverse overlegvormen en onderzoeken.

Steeds meer aangiftewerk wordt bijvoorbeeld geautomatiseerd en/of geoutsourcet. Hiermee zal de rol en het werk van (een beginnend) hbo-fiscalisten in de toekomst verschuiven van aangifte naar advisering. Tijdens de bijeenkomst van de werkveldcommissie eind 2012 is hier over gesproken. In overleg met het werkveld (o.a. Grant Thornton) zal het lectoraat Business Development, dat aan de academie F&M is verbonden, onderzoek doen naar deze ontwikkeling en de effecten daarvan op het toekomstige beroep, de gewenste vooropleiding (academisch of hbo) en op de inrichting van de opleiding.

Voorbeelden van contact met het beroepenveld en het vakgebied		
Beroepenveld	Strategisch niveau	Saxion organiseert tenminste twee keer per studiejaar een overleg met de werkveldcommissie. De commissie bestaat in 2013 uit negen vertegenwoordigers van verschillende organisaties uit de regio zoals Ten Kade & Huizinga, Grant Thornton, KMPG, Belastingdienst. Zij signaleert actuele ontwikkelingen in het werkveld en adviseert FRE over de vertaling van deze ontwikkelingen naar het curriculum. In de laatste studiejaar is er mede op het advies van de werkveldcommissie meer aandacht voor Tax Accounting (de opvolger van het vak Jaarrekening), BIV/Horizontaal toezicht (naast AO wordt ook met een fiscale bril naar het proces bekeken) en Actualiteit FRE (studenten doen onderzoek naar verschillende arresten).
	Operationeel /tactisch niveau	FRE heeft diverse formele en informele contacten met het werkveld waardoor het inzicht in de markt actueel is en blijft. Vier docenten zijn werkzaam in het werkveld en hebben daarnaast een parttime aanstelling bij Saxion. Tevens zet FRE gastdocenten in. Alumni vormen de tweede link met het werkveld. De opleiding FRE maakt (naast informele contacten) gebruik van de HBO-monitor om op de hoogte te blijven van actuele ontwikkelingen. In het studiejaar 2013-2014 definieert de opleiding het alumnibeleid met als doel het sterker verbinden van het onderwijs en het werkveld. Als derde instrument raadpleegt de opleiding de resultaten van het werkveldonderzoek onder stage- en afstudeerbegeleiders, dat Saxion elke twee jaar uitvoert.
Vakgebied	Nationaal	Saxion participeert in het Landelijk Overleg Fiscaal Recht en Economie opleidingen. Door vakliteratuur te delen in vaktechnische overleggen en op te nemen in het lesprogramma volgen de docenten de ontwikkelingen in het (inter)nationale vakgebied. De opleiding FRE stemt regelmatig af over de aansluiting van de eindkwalificatie en het programma met de Rijksuniversiteit Groningen. Bovendien bestaan er afspraken over een schakelprogramma.
	Internationaal	De F&M heeft samenwerkingsverbanden met hogescholen en universiteiten in verschillende landen binnen en buiten Europa. Enkele voorbeelden: Coventry University Department of Economics, Finance and Accounting (UK), Katholieke Hogeschool Leuven (BE), Erhvervsakademie Midtvest (DE). De komende jaren ligt de focus op het ontwikkelen en uitbreiden van samenwerkingsverbanden met en binnen de Euregio.

Tabel 5 – Netwerk Saxion FRE

Weging en Oordeel

Oordeel: Voldoende

De beoogde eindkwalificaties, die een afgestudeerde moet kunnen vervullen als beginnend beroepsoefenaar, zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie duidelijk geconcretiseerd en realistisch in het licht van het beroep en de werkzaamheden als hbo-fiscalist. Bovendien zijn de eindkwalificaties door de overgang naar de Bachelor of Business Administration actueel. De opleiding hanteert voor het bachelorniveau na vier jaar het competentieniveau 3 dat direct aansluit bij het niveau zoals staat beschreven in het landelijke profiel. Dit niveau sluit tevens aan bij de Dublin Descriptoren. De doelstellingen rond de internationale oriëntatie en praktijkgericht onderzoek, zoals die van een hbo-bachelorstudent verwacht mogen worden, zijn (onlangs) aantoonbaar opgenomen in de eindkwalificaties.

De validatie en het onderhoud van het profiel vindt structureel plaats via de accountants- en belastingadvieskantoren, de eigen werkveldcommissie en door de deelname van FRE aan het landelijke overleg. Met deze punten voldoet de opleiding naar de mening van het auditpanel in ruime mate aan de basiskwaliteit.

Toch is het auditpanel van mening dat het oordeel 'goed' nog niet van toepassing is op de beoogde eindkwalificaties. De accenten 'Meer aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie' en 'Sterke link met het regionale werkveld' die de opleiding legt, zijn accenten waarmee de opleiding zich voor een groot deel, maar niet volledig differentieert ten opzichte van alle FRE-opleidingen in Nederland. Wil de opleiding zich daadwerkelijk onderscheiden en de kansen van haar studenten op de arbeidsmarkt behouden c.q. vergroten, zal zij zich op een ander (inhoudelijk) thema moeten profileren. De aansluiting bij het lectoraatsthema 'Business Development' is een goede mogelijkheid, maar bevindt zich nog in een pril stadium. Het auditpanel komt daarom ten aanzien van de beoogde eindkwalificaties voor de opleiding FRE tot het oordeel (ruim) 'voldoende'.

Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Deze standaard beschrijft de bevindingen van het auditteam over de wijze waarop de opleiding haar onderwijsleeromgeving inricht in aansluiting bij haar doelstellingen. Het hoofdstuk sluit af met het oordeel van het auditteam.

Relatie met de eindkwalificaties

In het Toets- en onderwijsplan FRE 2013-2014 ligt de relatie tussen de eindkwalificaties ofwel de competenties uit het landelijk beroeps- en opleidingsprofiel uit 2012 en het curriculum duidelijk vast. In de competentiekaarten werkt de opleiding elke competentie concreet uit naar de inhoudelijke beoordelingsaspecten en prestatie-indicatoren. De prestatie-indicatoren zijn de leerdoelen voor de leereenheden en vormen bovendien de toetstermen voor de toetsing en beoordeling van deze leereenheden. Ze zijn bovendien zo geformuleerd dat studenten enerzijds kennis verwerven en anderzijds deze kennis ook in praktijksituaties (op productieve wijze) toepassen. Langs deze weg ontwikkelt de student zich tot een kritische beroepsbeoefenaar.

Opbouw en Vormgeving programma

FRE biedt samen met de opleidingen Bedrijfseconomie (BE) en Accountancy (AC) van Saxion een gedeeltelijk gezamenlijk curriculum. Dit biedt studenten de mogelijkheid gedurende twee jaar zonder vertraging over te stappen en kennis en vaardigheden te ontwikkelen van de verschillende vakgebieden binnen het economische domein. Hier legt FRE dan ook in aansluiting bij haar profilering (zie Standaard 1) haar solide 'brede economische basis'. In de eerste twee leerjaren is de opleiding FRE, op 3 cursussen na, identiek aan BE en AC. Het auditpanel vindt het positief dat studenten zich circa twee jaar kunnen oriënteren op de verschillende beroepen alvorens een keuze te maken. Ook studenten waarderen tijdens de audit de mogelijkheid tot switchen tussen de opleidingen. De beroepsoriënterende opdrachten en de bedrijvenmarkt zorgen daarbij voor een opleidingsspecifieke inkleuring. Dit vindt het auditpanel belangrijk, zodat FRE ook voorziet in de behoefte van studenten die hun keuze voor een specifieke opleiding al voorafgaand aan de start van de opleiding al maakte.

Uit de oude student- en docentevaluaties bleek een grote ontevredenheid over (een deel van) het programma. Daarom is F€M per september 2011 gestart met een ingrijpende herziening van het curriculum in de eerste twee studie jaren. Als eerste stap in dit ontwikkelproject is door de docenten een visie op het onderwijs uitgewerkt die thans de basis vormt van het nieuwe curriculum. Een student groeit van onervaren scholier naar professioneel beroepsbeoefenaar. Daarnaast is het derde en vierde studiejaar in 2012-2013 geactualiseerd op basis van het vernieuwde landelijke profiel en op basis van de domeincompetenties van de Bachelor of Business Administration (zie Standaard 1). De curriculumwijzigingen spitsen zich toe op een aantal specifieke FRE-onderwerpen zoals het toevoegen van de leereenheden Tax accounting en BIV/Horizontaal toezicht. Vanaf het studiejaar 2013-2014 bestaat jaar 4 uit de minor (half jaar), een kwartiel theorie en een kwartiel Onderzoeks- en adviesopdracht FRE (zie Standaard 3). Hiermee is de curriculumwijziging afgerond. In bijlage III is een overzicht opgenomen van het FRE-programma.

FEM heeft gekozen voor het leerlijnenmodel van De Bie als didactisch concept voor haar voltijdse opleidingen. FRE heeft in het 'Toets- en Onderwijsplan 2013-2014' haar curriculum op basis van de integrale-, conceptuele-, vaardigheden- en studiecoachingsleerlijn uitgewerkt (zie bijlage III – Leerlijnen FRE). FRE-studenten verweven de kennis ofwel de Body of Knowledge (BoKS) in het gezamenlijke programma door het bestuderen van relevante literatuur en door confrontatie met de beroepspraktijk in projecten, bezoeken aan organisaties en het volgen van gastcolleges. Via projecten passen de studenten deze kennis in praktijkgerichte situaties toe. Naarmate de studie vordert verschuift het accent naar de integratie van kennis, vaardigheden en houding en wordt een beroep gedaan op competenties als geheel. Dit past goed bij de visie op onderwijs van de opleiding FRE, zo vindt het auditpanel. De begeleiding van de student ontwikkelt zich van sturend bij aanvang van de studie naar meer zelfsturend in de hoofdfase. FRE borgt met het leerlijnenmodel de horizontale samenhang in het programma (zie Tabel 6 – Voorbeelden van samenhang in het programma). Alle leerlijnen zijn qua inhoud oplopend in niveau en complexiteit. Hierdoor komt ook de verticale samenhang tot stand. Met betrekking tot samenhang ziet FRE ruimte voor finetuning, vooral in de verdere integratie van onderzoek in jaar 1.

Voorbeelden van samenhang in het FRE-programma
Een voorbeeld van samenhang is het project in jaar 1. De student doet het eerste halfjaar nog geen project maar leert in PGO-taken om goede leervragen op te stellen aan de hand van een casus. In het tweede semester voeren de studenten in groepen van 5-6 personen een project uit, waarin de kennis en vaardigheden van het gehele eerste jaar samen komen.
In een practicum gaan de studenten aan de slag met het opstellen van aangiftes. Dit practicum is een goed voorbeeld van samenhang in het curriculum (IB2.4 en Practicum IB2.4) en bereidt de studenten voor op de lintstage in het derde studiejaar.
Een voorbeeld van samenhang in jaar 3 zijn in blok 3.2 de leereenheden Huwelijksvermogensrecht en schenk- en erfbelasting die in elkaar overlopen met op de achtergrond een integrale casus waaraan studenten werken.

Tabel 6 – Voorbeelden van samenhang in het programma FRE

Inhoud programma

In de voorbije jaren heeft FRE hard gewerkt aan de kwaliteitsverbetering van het onderwijs. Deze inspanningen hebben zich vertaald naar een grote studenttevredenheid in de NSE (2012:7,4 en 2013:7,3)¹². Daarmee steekt de opleiding boven het landelijke gemiddelde van andere FRE-opleidingen uit (2012:6,8 en 2013:6,8). Steeds meer FRE-studenten zijn tevreden of zeer tevreden over de opleiding (2012:71% en 2013:80%)¹³. De opleiding is trots op haar curriculum: 'het is actueel en sluit aan op de behoeftes van het werkveld'. Studenten beoordelen de inhoud van de opleiding (2012:7,6 en 2013:7,5), de algemene vaardigheden (2012:8,2 en 2013:7,6) en de studiebegeleiding (2012:7,8 en 2013:7,4) als hoog. De respondenten die deelnamen aan de HBO-monitor in 2012 beoordeelde bijna alle aspecten met betrekking tot inhoud boven het landelijk gemiddelde. De opleiding is ook goed op weg om haar streefcijfer (algemene studenttevredenheid:7.5) uit het Businessplan Academie FEM in 2015 te behalen. Het auditpanel vindt de hoge mate van studenttevredenheid over de studie in het algemeen en de inhoud van het programma een sterk punt.

Praktijkgerichtheid

De inhoud van het programma van de opleiding FRE is beroeps- en praktijkgericht, zo stelt het auditpanel vast. Dit komt overeen met het accent 'een sterke link met het (regionale) werkveld' dat de opleiding wil leggen in haar doelstellingen (zie Standaard 1). Op vele plekken in het curriculum ligt een verbinding met de praktijk (zie Tabel 7 – Voorbeelden praktijkgerichtheid programma). Zo zijn in het programma verschillende activiteiten aanwezig die het binnen- en buitenschools onderwijs met elkaar verbinden (vb. een bezoek aan de rechtbank als onderdeel van het vak 'Formeel- en bestuursrecht', deelname aan de nationale en de internationale Taxweek en vaktechnisch overleg voor docenten en studenten).

¹² 'NSE' is de afkorting voor de Nationale Studenten Enquête. De respons in de NSE 2012 voor FRE was 45 van de 137 (32,8%) en in 2013 46 van de 126 (36,5%).

¹³ Ter vergelijking: De score op tevredenheid van alle studenten binnen Saxion was in 2012 en 2013 68%.

Ook zijn het afgelopen studiejaar diversie gastcolleges verzorgd zoals 'Aangifte, Ernst & Young, jaar 2', 'Themamiddag Bedrijfsopvolging, Lectoraat Familiebedrijven Saxion', 'Lean, Altrex, Faillissementsrecht 3' en 'Horizontaal toezicht, Belastingdienst, jaar 3'. Ook de studenten geven in de NSE en in de HBO-monitor 2012 aan dat zij de opleiding als beroepsgericht ervaren.

Voorbeelden van de praktijkgerichtheid in het programma van FRE	
Jaar 1	Vanaf jaar 1 wordt er met praktijkgerichte casussen gewerkt en in jaar 2 voeren de studenten in groepen al hun eerste opdracht voor een opdrachtgever uit het werkveld uit. In de Praktijkopdracht 2.3/2.4 onderzoeken groepjes studenten een daadwerkelijk probleem voor een bedrijf, waar zij tevens op bezoek gaan.
Jaar 2	In kwartiel 3 van jaar 2 maken de studenten kennis met de beroepspraktijk door hen, onder begeleiding van de medewerkers van de Belastingdienst, in te zetten in de HuBa-campagne: Hulp Bij Aangifte. De studenten vullen hier aangiftebiljetten Inkomstenbelasting in voor minvermogende belastingplichtigen, die wel een verplichte aangifte moeten doen. Tevens werken studenten in dit kwartiel aan een praktijkcasus aangeleverd door Ernst en Young. Tijdens de practica Inkomstenbelasting en Vennootschapsbelasting gaan studenten aan de slag met praktijkcasussen van Kroese-Wevers.
Jaar 3	Vanaf het studiejaar 2012-2013 heeft FRE in leerjaar 3 in nauw overleg met het werkveld voor een lintstage gekozen. De studenten lopen een jaar stage in de aangiftepraktijk, waarbij de studenten drie dagen per week stagelopen en twee dagen onderwijs volgen op school. Onderwijs en werkervaringen worden zoveel als mogelijk op elkaar afgestemd, waarbij FRE inzet op gastcolleges en themamiddagen voor studenten en (bedrijfs)begeleiders. Om goed voorbereid op stage te gaan, heeft Fiscaal Recht en Economie in de tweede helft van het tweede leerjaar deels een eigen programma (vb. aangiftepracticum en een cursus inkomstenbelasting).

Tabel 7 – Voorbeelden van praktijkgerichtheid in het programma van FRE

FRE heeft een sterke relatie met het werkveld. Het werkveld speelt een rol in het onderwijs en in de toetsing, in alle leerjaren van de opleiding. De uitdaging voor de komende jaren is om de co-creatie tussen de opleiding en het werkveld verder uit te bouwen. De goede contacten met het werkveld gebruikt FRE als inspiratiebron en de opleiding zet onderzoek als middel in. De opleiding gaat daarin samenwerken met de lectoraten 'Business Development' en 'Kennisinnovatief Ondernemerschap' (zie paragraaf – Praktijkgericht onderzoek). Binnen FRE gaan studenten en docent-onderzoekers op termijn aan de slag met vraagstukken waarmee het werkveld worstelt. Het auditpanel steunt de opleiding in deze ontwikkeling.

Tijdens de audit kwam nog een andere vorm van co-creatie ter sprake. Kleinere advieskantoren in de regio hebben te weinig faciliteiten om zelf vaktechnisch overleg te organiseren. Saxion faciliteert deze advieskantoren in hun behoefte. Lectors en docenten van de opleiding FRE zijn daar als een vorm van permanente educatie bij betrokken. Het auditpanel is van mening dat de opleiding hier een mooie troef in handen heeft en kan zich voorstellen dat de opleiding dit initiatief doorzet. Ook zou het een meerwaarde zijn als de opleiding haar studenten betreft bij deze bijeenkomsten (zie H6 – Aanbevelingen).

Actualiteit

Het auditpanel constateert dat de opleiding aandacht heeft voor de actualiteit en dat de actuele thema's een plaats krijgen in het programma. Concrete voorbeelden zijn: De invoering van de leereenheden 'BIV/Horizontaal toezicht', het herzien van de leereenheden 'Tax accounting' en 'Actualiteit FRE' en de aanpassing van de vormgeving van de stage en de Onderzoeks- en adviesopdracht (zie Standaard 3). Daarnaast organiseert FRE voor studenten in het derde leerjaar wekelijks vaktechnisch overleg, waarin de laatste ontwikkelingen in de wet- en regelgeving, evenals in de jurisprudentie onderwerp van gesprek zijn. Ook nemen alle studenten in het derde leerjaar deel aan de Internationale Taxweek (zie volgende paragraaf). Halverwege het vierde leerjaar nemen de studenten verplicht deel aan de Nationale Taxweek. In deze week bespreken vertegenwoordigers uit het werkveld de laatste ontwikkelingen in het vakgebied met alle vierdejaars FRE studenten uit Nederland.

Internationalisering

Van huis uit is de opleiding FRE sterk nationaal gericht, maar de afgelopen jaren heeft de EU-wet- en regelgeving meer en meer een plek gekregen binnen het curriculum. Zo is in het studiejaar 2012-2013 de leereenheid 'Europees recht' toegevoegd en is de leereenheid 'Internationaal belastingrecht' herzien door een vaktechnisch medewerker van een regionaal belastingadvieskantoor. Voor studenten bestaat daarnaast de mogelijkheid tot een internationale stage of afstudeeropdracht. Naast Hogeschool Rotterdam verzorgt Saxion voor haar studenten als enige FRE-opleiding in Nederland in het derde jaar een International Taxweek¹⁴, waarin internationale ontwikkelingen en een bepaald thema aan bod komen. Internationalisering is dus via verschillende modules, het gebruik van Engelstalige literatuur en de International Taxweek ingebed in de opleiding.

De score van de tevredenheid van studenten met betrekking tot internationalisering is aan de lage kant (6,5). Volgens de opleiding past dit binnen de aard van het beroep. De komende jaren ligt de focus op het ontwikkelen en uitbreiden van samenwerkingsverbanden met en binnen de Euregio. De opleiding denkt dat hiermee een score van 7,0 haalbaar is. Een concreet voorbeeld is het contact met Heisterborg; een Duits advieskantoor dat zich vooral richt op grensoverschrijdend werken en ondernemen. Verder zijn er in mei 2013 contacten met de hogeschool in Gent (België) gelegd met als doel om verdere samenwerking te bespreken (specifiek doel is per studiejaar 2013-2014 wederzijds gastcolleges verzorgen op het gebied van internationaal belastingrecht). In het studiejaar 2013-2014 verzorgen docenten wederzijds gastcolleges op het gebied van internationaal belastingrecht.

Praktijkgericht onderzoek

In aansluiting bij de nieuwe visie van F&M op praktijkgericht onderzoek en op de competentie 'Onderzoeksvaardigheden' heeft praktijkgericht onderzoek een steeds belangrijkere plek en meer structureel aandacht in het programma gekregen, zo stelt het auditpanel vast. Vanaf het studiejaar 2012-2013 zitten in elk leerjaar elementen die gezamenlijk de onderzoekslijn vormen. De studenten ontwikkelen nadrukkelijker dan voorheen methodologische vaardigheden en ontplooiën een (zelf)kritische houding. Een concrete verbetering is bijvoorbeeld de ontwikkeling van een aantal nieuwe leereenheden (bv. 'Praktijkopdracht 2.3/2.4', 'Onderzoeksvaardigheden FRE 3.4' en 'Actualiteit FRE 4.3'), waardoor studenten beter voorbereid zijn op de verhoging van de afstudeereisen. De opleidingsteams binnen F&M maken in samenwerking met een gepromoveerd medewerker en enkele lectoren plannen om onderzoek beter te integreren in de opleidingen. Het auditpanel sluit zich aan bij de opvatting van de opleiding dat een verdere uitwerking van de onderzoekslijn en een sterkere integratie van alle onderzoekscomponenten in andere (kern)vakken mogelijk is.

Een structurele wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek staat volgens de opleiding en het auditpanel nog in de kinderschoenen (zie Tabel 8 – Interactie tussen onderwijs en Onderzoek). In april 2013 vond een overleg plaats met verschillende lectoraten om deze verankering tot stand te brengen. FRE zet de huidige activiteiten voort (vb. organisatie themamiddagen en de minor bedrijfsopvolging) en maakt daarnaast tijd en middelen vrij om vanaf 2013-2014 vanuit een eigen (fiscale) visie een structurele samenwerking met de lectoraten 'Business Development' en 'Kennisinnovatief Ondernemerschap' vorm te geven. Belangrijk hierbij is dat het vraagstuk (verbonden met de praktijk) leidend moet zijn. FRE zal het lectoraat 'Ethiek' blijven betrekken bij (de ontwikkeling van) het onderwijs. Het auditpanel steunt de opleiding in deze plannen.

---

¹⁴ Onder begeleiding van een docent werken Nederlandse, Italiaanse, Belgische, Franse, Duitse en Engelse FRE studenten aan actuele fiscale opdrachten die het organiserende land van de Taxweek aanbiedt, vaak in samenspraak met het werkveld in de omgeving van de organiserende hogeschool. Drie jaar geleden organiseerde Saxion het evenement; Het thema was 'Horizontaal Toezicht' met een hele grote inbreng van de Belastingdienst en KPMG. Naast de inhoudelijke component speelt de interculturele uitwisseling ook een grote rol.

Lectoraat	Betrokkenheid opleiding
Business Development	De hoofdvraag van het lectoraat luidt als volgt: "Op welke wijze kunnen organisaties innoveren, zodat zij meerwaarde kunnen blijven leveren?". Daarbij is het van belang voor bedrijven en organisaties dat zij veranderingen in hun omgeving kunnen duiden en vervolgens kunnen meebewegen met die omgeving. In september 2012 is een nieuwe lector benoemd. De samenwerking met het lectoraat zal vanaf 2013-2014 verder vorm krijgen. De aanwezigheid van de lector bij het overleg met de werkveldcommissie in november 2012 heeft geleid tot een onderzoeksopdracht met betrekking tot de visie op het beroep in de toekomst.
Kennisinnovatief Ondernemerschap	Het lectoraat richt zich op kennisinnovatief ondernemen in het midden- en kleinbedrijf in het 'marktgebied' van Saxion. Het lectoraat wil bijdragen aan meer en beter startend ondernemerschap (vooral bij hbo-studenten) en heeft aandacht voor de problematiek bij familiebedrijven. Al meerdere jaren bestaat een interactie tussen FRE en dit lectoraat. Diverse onderzoeken zijn gezamenlijk uitgevoerd, docenten FRE verzorgen lessen in de minor van het lectoraat en o.a. gastcolleges en themamiddagen worden gezamenlijk georganiseerd. Ook twee duo's werken aan een onderzoek op het gebied van bedrijfsopvolging binnen het familiebedrijf. Vanaf 2013-2014 intensiveert FRE in de samenwerking zodat daadwerkelijk sprake zal zijn van co-creatie.
Ethiek	Dit lectoraat doet onderzoek naar ethische reflectie en vorming in commerciële relaties. De samenwerking beperkt zich vooralsnog tot de betrokkenheid bij de ontwikkeling van een aantal specifieke cursussen en het verzorgen van gastcolleges.

Tabel 8 – Plannen FRE t.a.v. de interactie tussen onderwijs en onderzoek

Studiesucces

FRE is van mening dat het aantal studenten dat uitvalt hoog is. Oorzaken zijn o.a. het maken van een verkeerde studiekeuze en late-inschrijvers die niet altijd gemotiveerd zijn. Ook vindt de opleiding, net als het auditpanel, de rendementscijfers aan de lage kant. Tegelijkertijd staat FRE voor de kwaliteit van haar opleiding. De opleiding zet daarom sinds 2011-2012 structureel verbetermaatregelen in (zie Tabel 9 – Voorbeelden van verbetermaatregelen).

Voorbeelden verbetermaatregelen studiesucces
<ul style="list-style-type: none"> Het onderwijs in de propedeuse is in het studiejaar 2011-2012 versterkt door een heldere opbouw in het curriculum, een gestructureerd rooster, verhoging van aantal contacturen, een verzwaring van de studielast en een meer sturende begeleiding. In het studiejaar 2011-2012 is de norm voor het studieadvies met afwijzing ook verhoogd van 45 ec naar 48 ec. De Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid wordt getoetst in leerjaar 1. Indien de student niet aan de eisen voldoet, kan hij een remediërend programma volgen dat wordt aangeboden en uitgevoerd door de studievereniging Balans. Voor beide toetsen moet een voldoende worden behaald anders volgt een bindend studieadvies met afwijzing. Vanaf het studiejaar 2012-2013 is het aantal uren voor studietoetsen fors verhoogd (gemiddelde aantal uren +50%). De tweedejaars studenten zijn gestart met een training 'Studeren Met Succes'.

Tabel 9 – Voorbeelden verbetermaatregelen studiesucces FRE

De opleiding constateerde dat deze maatregelen (nog) niet in voldoende mate hebben geleid tot verlaging van de uitval en verbeteringen van de rendementen. Vanaf het studiejaar 2013-2014 start FRE daarom met intakegesprekken en ze neemt deel aan de taskforce bachelorrendement vanuit Saxion. Het doel van de intake is binding en matching. De opleiding wil dat de juiste student op de juiste plek terecht komt en dat de student zich gekend voelt. De intakegesprekken (individueel of in groepsverband) voert de opleiding op basis van de uitkomsten van een digitaal assessment. Ook heeft de opleiding extra capaciteit vrijgemaakt. Vanaf 2013-2014 integreren twee experts de studietoetsen sterker in de opleiding waarbij zij ook aandacht hebben voor de preventie van langstudeerders. FRE verwacht net als het auditpanel dat de maatregelen leiden tot betere rendementen. De opleiding streeft er naar dat in 2015 70% van de tweedejaarsstudenten maximaal binnen vier tot vijf jaar na de start van hun opleiding een diploma halen. Het auditpanel gaat er vanuit dat de opleiding aandacht houdt voor de efficiëntie en effectiviteit van de verbetermaatregelen en de monitoring van de resultaten ten behoeve van het behalen van deze doelstelling (zie H6 – Aanbevelingen).

Studielast en Studeerbaarheid

De studenten hebben gemiddeld 15 contacturen per week in het eerste en het tweede studiejaar. Het aantal contacturen tijdens de derdejaars stage is ongeveer 6 uur per week en in het vierde leerjaar volgen studenten een kwartiel les (8 contacturen per week). De opleiding is ingericht op een studielast van 38-40 uren. Studenten besteedden in 2011 gemiddeld 26,0 uren, in 2012 gemiddeld 31,2 uren en in 2013 gemiddeld 32,2 uren aan de studie. De studielast is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren als gevolg van de veranderingen aan het curriculum. Studenten zijn in NSE tevreden over de studielast (2012:7,3 en 2013:7,0). Dit blijkt ook uit de gesprekken met studenten tijdens de audit. Met de doorontwikkeling van het curriculum is, zo constateert ook het auditpanel, een verzwaring van de studielast bereikt.

Docenten

De opleiding FRE sluit aan bij het organisatie- en personeelsbeleid van Saxion en bij F€M. Totaal zijn 10 (5,9 Fte) van de 72 (53,3 Fte) docenten binnen F€M direct verbonden aan de opleiding. Op dit moment heeft 90% van de FRE-docenten een mastergraad en 10% een Phd¹⁵. 100% heeft bovendien een pedagogisch-didactische vaardigheid. De Academie streeft er in 2015 naar dat 70%¹⁶ van de docenten over een mastergraad beschikt en 10% over een Phd. FRE voldoet reeds aan deze streefcijfers.

De docenten van FRE houden hun deskundigheid op peil, zo constateert het auditpanel (zie Tabel 10 – Voorbeelden van deskundigheidsbevordering). Jaarlijks legt F€M in een scholingsplan vast welke scholing door alle collega's gevolgd moet worden. Daarnaast kan een medewerker scholing aanvragen die past bij zijn taken en gewenste ontwikkeling. Docenten met weinig praktijkervaring hebben bijvoorbeeld de mogelijkheid om een docentstage te volgen (2013-2014 één docent bij de Belastingdienst). Verder is het beleid dat een nieuwe medewerker binnen één jaar na zijn aanstelling de didactische cursus van Saxion met goed gevolg afsluit. 40% van de FRE-docenten is tevens werkzaam in het werkveld.

Voorbeelden van deskundigheidsbevordering

- Om de beoordeling van onderzoeksvaardigheden goed te kunnen doen is eenduidige scholing van medewerkers belangrijk. Twee groepen van twaalf medewerkers binnen F€M hebben de scholing onderzoeksvaardigheden gevolgd, een derde groep start binnenkort. De intervisiebijeenkomsten die tevens bedoeld zijn voor deskundigheidsbevordering in de begeleiding en in beoordeling in de afstudeerfase, staan onder leiding van een (gepromoveerde) hoofddocent-onderzoeker.
- Alle FRE-docenten hebben een toetstraining gevolgd waarin zij hebben geleerd hoe een toetsmatrijs te maken en hoe toetsvragen op te stellen.
- Voor fiscalisten c.q. docenten is het belangrijk om op de hoogte te blijven van actuele ontwikkelingen binnen het vakgebied. Docenten nemen deel aan maandelijks Vaktechnisch overleg (combi met werkveld), houden hun kennis up-to-date door permanente educatie, workshops en abonnementen.

Tabel 10 – Voorbeelden van deskundigheidsbevordering FRE

Door de vele veranderingen en ontwikkelingen binnen de academie en de opleiding (vb. de groei in studentenaantallen, curriculumvernieuwing, veranderingen in het afstuderen) ervoeren medewerkers een hoge werkdruk (62%:goed, 23%:te hoog en 15%:veel te hoog). De algemene tevredenheid van docenten was 6,9 in september 2011. Vooral efficiency (4,8) en leiderschap (5,4) scoorden laag. Voor het verbeteren van de efficiency is op F€M-niveau een werkgroep ingesteld. Bovendien zijn naast een nieuwe teammanager die vanaf januari 2012 samen met de curriculumvoorzitter de FRE-kar trekt, ook relatief veel nieuwe docenten in het FRE-team aangetrokken. Dit zorgde samen met de resultaten van de Werkgroep Efficiëntie voor een nieuw elan en een cultuurwijziging binnen de opleiding (vb. uitwisselen van expertise, open deur-policy onder docenten, aanspreekcultuur is gegroeid). De energie van het docententeam was tijdens de audit voor het auditpanel duidelijk waarneembaar. De docenten gaven aan dat door de verschuiving van taken van het management naar de teammanager, het management meer tijd beschikbaar heeft en zo nauwer bij de opleiding betrokken is.

¹⁵ Ter vergelijking: Binnen F€M heeft 82% een mastergraad en 6% een Phd.

¹⁶ Dit percentage is eind september 2013 bijgesteld naar 90% voor de Academie.

Bij FRE heeft op aangegeven van de Werkgroep Efficiëntie een pilot met vakgroepen gedraaid, die verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de aan hen toegewezen vakgebieden en voor het doorvoeren van actuele ontwikkelingen daarin. Dit leidt in 2013-2104 zeer waarschijnlijk tot een aanpassing in de organisatiestructuur van de hele academie. Het auditpanel verwacht, net als de opleiding dat de resultaten van het eerstvolgende onderzoek duidelijk verbeteringen laat zien in de docenttevredenheid en in de werkdruk. FRE-docenten gaven tijdens de audit ook aan dat zij over het algemeen al meer tevreden waren dan de docenten van andere opleidingen binnen F€M¹⁷.

FRE heeft een goed opgeleid en gemotiveerd docententeam. Samenwerking, kwaliteit en efficiency staan bij docenten naast 'practise what you preach' thans hoog in het vaandel, waarbij de student altijd voorop staat. Studenten zijn in de NSE tevreden over de betrokkenheid van docenten (2012:7,5 en 2013:7,5) en de bereikbaarheid van de docenten buiten contacturen (2012:7,7 en 2013:7,8). In de HBO-monitor uit 2012 beoordelen de studenten de praktijkkennis van docenten (7,7), de beschikbaarheid (7,6), de inhoudsdeskundigheid (7,4) en de didactische vaardigheden van docenten (7,4) met een ruim voldoende. Tijdens de audit bevestigen studenten dit beeld. Docenten zijn volgens hen toegankelijk, goed benader- en bereikbaar, hebben aandacht voor problemen, reageren snel en beschikken over voldoende vakkennis. Het auditpanel beschouwt de tevredenheid van de studenten over de docenten als een sterk punt.

Voorzieningen

F€M maakt gebruik van alle Saxionvoorzieningen zoals een Open Transparante Stimulerende Werk Omgeving (een gemeenschappelijke werkruimte voor onze studenten), de bibliotheek en de ICT-infrastructuur. Sinds het studiejaar 2012-2013 is de informatie over de opleiding en over de cursussen en de inzage in de resultaten voor FRE-studenten verbeterd en te benaderen via Blackboard of Bison. Daarnaast is voor alle algemene informatie MijnSaxion ingevoerd. Docenten gebruiken BASis voor het analyseren van de resultaten van de studenten. Voor de beschikbaarheid van de (werk)plekken waaronder project- en studieruimtes en in de lessen (2012:5,6 en 2013:5,8), het tijdig bekendmaken van roosters en roosterwijzigingen (2012:6,7 en 2013; 6,5) en van resultaten en beoordelingen (2012:6,6 en 2013:6,5) en de ICT-faciliteiten waaronder het aantal computers (2012:6,1 en 2013:6,5) scoort FRE laag. Belangrijk verbeterpunt is tevens de communicatie van de resultaten en acties naar de studenten. De docenten hebben ook behoefte aan meer (vaste) werkplekken. De vanaf januari 2013 ingestelde werkgroep heeft een korte- en een langetermijnplanning opgesteld en de eerste verbeteringen zijn inmiddels doorgevoerd.

Via de mediatheek hebben FRE studenten op de hogeschool en thuis toegang tot een actueel aanbod van vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen, zoals het auditpanel dat van een opleiding FRE verwacht. De vakinhoudelijke info (zoals veel studieboeken, vaktijdschriften en jurisprudentie) is voor alle studenten tevens beschikbaar via saxionbibliotheek.nl. Saxion beschikt ook over een licentie bij Kluwer, die studenten tevens toegang biedt tot opleidingsspecifieke databanken. Tevens kunnen studenten aan de slag met opleidingsspecifieke software voor practica zoals Aangifte software van SDU.

Weging en Oordeel

Oordeel: Goed

---

¹⁷ Na de audit bleek dat de medewerkers het thema 'algemene tevredenheid' met 8,4 waardeerden in het medewerkerstevredenheidsonderzoek van 2013.

De degelijke inhoud en vormgeving van het programma stellen studenten in staat om de eindkwalificaties te verwerven en zo het hbo-eindniveau te bereiken. De concentrische opbouw van en de indeling in leerlijnen in het programma zorgen voor voldoende samenhang. Vooral de praktijkgerichtheid en de brede economische kennisbasis waardeert het auditpanel in positieve zin. Daarnaast is het auditpanel van mening dat de opleiding beschikt over een goed gekwalificeerd docententeam (90% beschikt over een mastergraad en 10% over een Phd). Studenten zijn in hoge mate tevreden over de studie in het algemeen, de inhoud van het programma en de docenten. Hier mag de opleiding trots over zijn. De opleidingsspecifieke voorzieningen die toegang bieden tot de benodigde vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen, zijn naar de opvatting van het auditpanel toereikend voor de realisatie van het programma. De onderwijsleeromgeving steekt op deze punten boven de basiskwaliteit uit.

Een nieuw elan (o.a. door de aanname van een aantal nieuwe docenten, het instellen van de Werkgroep Efficiëntie en het lager beleggen van verantwoordelijkheden) heeft geleid tot noodzakelijke aanpassingen in de organisatiestructuur en het ingang zetten van een cultuurtraject. Tijdens de audit was een stijging in tevredenheid bij docenten duidelijk waar te nemen. Door de huidige veranderkracht en –bereidheid vast te houden, kan de opleiding de beoogde finetuning in de onderwijsleeromgeving doorvoeren. Het betreft hier slechts een aantal kleine verbeteringen zoals een verdere versterking en integratie van de onderzoekslijn in het programma en een meer structurele wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek. Doordat het effect van de genomen maatregelen ten aanzien van het studiesucces en het algemene voorzieningenniveau binnenkort zichtbaar wordt en doordat de andere verbetermogelijkheden klein van aard zijn, vindt het auditpanel dit minder van invloed op het oordeel. Het auditpanel blijft buitengewoon positief over de kwaliteit van de onderwijsleeromgeving. Het komt voor Standaard 2 daarom tot het oordeel 'goed'.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeeropdrachten en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

Bevindingen

Deze standaard geeft de bevindingen van het auditteam weer over het toetsen en beoordelen en hoe de opleiding haar eindkwalificaties realiseert. Het hoofdstuk sluit af met het oordeel van het auditteam.

Toetssysteem

Om de nieuwe eindkwalificaties, het herziene curriculum en het didactisch concept en de toetsvormen goed op elkaar af te stemmen, herijkt FRE het toetssysteem. De opleiding werkte in het studiejaar 2012-2013 aan de herijking van het academiebrede toetsbeleid. Het toetsbeleid, waarin de toetsen, de toetsvormen, de beoordeling vooraf en de analyse achteraf in een samenhangend beleid bijeen zijn gebracht, is gebaseerd op de visie op onderwijs en op de Saxion standaarden van onderwijs en toetsing. FRE borgt de kwaliteit van het toetsen en beoordelen door het hanteren van toetsmatrijzen, het vier ogenprincipe bij het opstellen van toetsen en de toetscommissie die vooraf de toetsen beoordeelt. De prestatie-indicatoren in de competentiekaarten komen als toetstermen terug in de toetsmatrijzen, die voor iedere toets zijn opgesteld. Met de toetsmatrijzen verbetert de opleiding de validiteit van toetsen, creëert ze tevens uniformiteit tussen de toets en de herkansing en borgt ze dat in de keten competentiekaart-toetsmatrijzen ook de eindcompetenties worden afgetoetst. De competentiekaarten en toetsmatrijzen zijn voor studenten en docenten toegankelijk en inzichtelijk via Bison.

Studenten zijn in de NSE tevreden over de kwaliteit van feedback door docenten (2012:7,5 en 2013:7,5), de duidelijkheid van criteria waarop beoordeeld wordt (2012:7,5 en 2013:7,5) en de aansluiting van toetsing en beoordeling bij de inhoud van de opleiding (2012:7,7 en 2013:7,5). De resultaten op deze onderwerpen in de HBO-monitor uit 2012 zijn minder positief. Het beeld is dat (de toetsing van) FRE wat strenger en uitdagender mag worden. Dit bleek ook uit de analyse van de toetsen die het auditpanel bekeek en uit de gesprekken met studenten tijdens de audit. Toch vond het auditpanel het niveau van toetsen over het algemeen van een stevig niveau (zie paragraaf Toetsen).

Er lopen binnen FEM diverse projecten op het gebied van toetsing bijvoorbeeld de invoering van een nieuw digitaal toetssysteem (Surpass), de opbouw van een toetsdatabank, het verbeteren van de variëteit van toetsen in de jaren 3 en 4, het landelijke initiatief om toetsvragen uit te wisselen (SURF en FRE) en de mogelijkheden van BASis (o.a. het berekenen van toetsrendementen). Deze verbeterprojecten bieden FRE de mogelijkheid om het toetssysteem verder te verbeteren, de toetsen en de leerdoelen nog beter op elkaar aan te laten sluiten en het toetsbeleid verder aan te scherpen.

Examencommissie

De academiebrede examencommissie (excie) borgt door een steekproefsgewijze controle (25% van de afstudeeropdrachten) dat studenten, aan wie het getuigschrift wordt uitgereikt, het beoogde niveau van de opleiding hebben gerealiseerd. De excie groeit daarnaast in haar rol bij de goede gang van zaken in de toetsing en examinering en de validiteit en de betrouwbaarheid van de toetsen.

Zij borgt bijvoorbeeld dat de docenten die het eindniveau toetsen over een mastergraad beschikken, de verantwoording van de beoordeling in de daartoe bestemde formulieren op orde is (rubrics) en er steekproefsgewijs wordt gecontroleerd of de toetsen (en de beoordeling daarvan) op orde zijn. Naast deze inhoudelijke taak, werkt de excie ook aan haar formele taak. Studenten kunnen bijvoorbeeld vrijstellingen aanvragen bij de excie, die zij uitsluitend op individuele basis toekent. De procedure is vastgelegd in de Onderwijs- en Examenregeling. De commissie komt tweewekelijks bijeen. Qua vakinhoudelijke kennis is de excie een reële afspiegeling van de opleidingen die onder haar vallen, zo leest het auditpanel in het jaarverslag van 2011-2012. Wat betreft de specifieke kennis van toetsing en borging van de kwaliteit van toetsen, zoals beschreven in de 'Handreiking examencommissies', is er ruimte voor verbetering. In het verlengde daarvan geeft de excie tijdens de audit aan dat de facilitering in tijd niet onredelijk is, maar dat zij haar borgende rol van het hele toetsysteem beter kan uitvoeren indien zij (en de toetscommissie) meer tijd beschikbaar heeft. Het auditpanel sluit zich hierbij aan. Zeker gelet op het feit dat het nog verbetermogelijkheden ziet in de toetsen (zie paragraaf Toetsen). Er is reeds 1 FTE aan onderwijskundige ondersteuning (toetsdeskundigheid) aangetrokken. Het auditpanel vindt dit een goede ontwikkeling.

De academiebrede toetscommissie (tcie) werkt onder de verantwoordelijkheid van de excie en vergadert twee dagen per kwartaal. Twee leden van de excie vormen een linking pin tussen beide commissies, omdat zij ook lid zijn van de tcie. De tcie, die wordt bijgestaan door een onderwijskundige, neemt uit de ingeleverde toetsen een weloverwogen steekproef (vb. van bekeken toetsen in het studiejaar 2012-2013: 'jaar 1 Multiple Choice Bedrijfsadministratie 1.1', 'jaar 2 Schriftelijk Practicum vennootschapsbelasting 2.3' en 'jaar 3 Schriftelijk Herkansing Internationaal Belastingrecht FRE 3.3'), bekijkt deze vooraf en geeft dwingende feedback aan de desbetreffende docent. De tcie is in 2012-2013 gestart om enkele schriftelijke toetsen ook achteraf te beoordelen. Het komende jaar gaat aandacht uit naar de mondelinge toetsen. Daarnaast wordt teruggekeken en onderzocht waarom het slagingspercentage van een bepaalde toets afwijkend is.

Beschrijving afstudeeropdracht

Tot en met 2012-2013 is in het OER vastgelegd dat elke student, alle toetsen in het curriculum met voldoende resultaat moet hebben afgerond. De afstudeeropdracht (veelal literatuurstudies) dekte samen met deze toetsen uiteindelijk alle competenties uit het beroepsprofiel af. De afstudeeropdracht wordt omwille van didactische redenen door tweetallen studenten uitgevoerd. Docenten beschouwen het duo-afstuderen, zo blijkt tijdens de audit, als meerwaarde. Studenten ondersteunen elkaar op lastige momenten in de afstudeerfase en halen bovendien het beste in elkaar naar boven. Daarnaast wordt meer diepgang in de afstudeeropdracht beoogd. De docenten zijn ervan overtuigd dat zij gedurende de begeleiding en de afstudeerzitting (drie kwartier per persoon) voldoende zicht krijgen op het niveau van het individu en dit niveau vervolgens individueel beoordelen. De individuele bijdrage en de integrale beheersing van de stof worden dus individueel getoetst tijdens de verdediging. De beoordeling van alle afstudeeropdrachten (onderzoeksvoorstel, onderzoeks- en adviesrapport, presentatie en verdediging) gebeurt door telkens twee docenten.

De resultaten van de audit Accountancy in 2012 hebben binnen F&M mede als katalysator gewerkt om in 2012-2013 een eerste grote verbetering in de afstudeerfase aan te brengen. In dat kader is een nieuwe systematiek uitgewerkt die in kwartaal 4 van 2012-2013 voor het eerst als pilot is toegepast voor de Academie F&M. Een student onderzoekt tijdens de Onderzoeks- en adviesopdracht (OAO) een praktijkgerichte casus. De uitkomsten van het onderzoeksrapport vormen vervolgens de basis voor de adviesnota. Tijdens het adviesgesprek en de verdediging lichten studenten het advies toe en verdedigt de student zowel de uitkomsten van het onderzoek als het advies. In de beoordelingssystematiek is thans meer nadruk op de onderzoeksaanpak en de -verantwoording. De beoordelingsformulieren sluiten aan bij de competenties en er zijn matrices met indicatoren beschikbaar.

Om de objectiviteit verder te verhogen, beoordelen twee docenten iedere onafhankelijk van elkaar de OAO. Daarna wordt in gezamenlijk overleg het cijfer vastgesteld. Om het gerealiseerd eindniveau ook extern te borgen beoordelen externe deskundigen uit het werkveld 25% van de afstudeeropdrachten. Bovendien wisselt FRE met twee hogescholen afstudeeropdrachten uit voor een peer-review.

Met ingang van studiejaar 2013-2014 stelt FRE in meerdere toetsen vast of een student het eindniveau heeft bereikt. De opleiding breidt daarnaast de capaciteit van de Commissie Onderzoek en Adviesopdracht uit, zodat deze commissie alle onderzoeksvoorstellen kan beoordelen. FRE koerst in het studiejaar 2013-2014 op voldoende, goed opgeleide begeleiders tijdens het afstuderen om vanaf 2014-2015 de OAO individueel uit te laten voeren en te toetsen. Hoewel het auditpanel begrip heeft voor de reden van de opleiding om in te zetten op duo-afstuderen, steunt het de opleiding in deze ontwikkeling.

Oordeel auditpanel gerealiseerd niveau

Toetsen

Het auditpanel heeft verschillende toetsen bekeken van o.a. de vakken Internationaal Belastingrecht FRE 3.3, BIV HT FRE 3.4 en Ondernemings- en faillissementsrecht FRE 3.3. Hoewel de toetsen die het auditpanel bekeek qua inhoud over het algemeen van een stevig hbo-bachelorniveau waren, leken studenten bij een aantal toetsen uit de hoofdfase vrij gemakkelijk een vier te kunnen halen op basis van het beantwoorden van redelijk eenvoudige vragen. Mede op aangeven van studenten en de opleiding zelf, is het auditpanel ook van mening dat de opleiding haar studenten in de toetsen meer kan uitdagen. Ook zag het auditpanel mogelijkheden om de hygiëne van toetsen (vb. opmaak, vormgeving, structuur) aan te pakken. Het was daarentegen onder de indruk van de actualiteit die in de toetsen aan bod komt.

Afstuderen

Voor aanvang van de audit ontving het auditpanel een lijst met alle FRE afstudeeropdrachten van de afgelopen twee jaar. Daaruit heeft het auditpanel willekeurig van vijftien afgestudeerden de afstudeeropdracht met een variatie in het eindcijfer gekozen en deze vervolgens bestudeerd. Het auditpanel oordeelde dat de afstudeeropdrachten, op één twijfelgeval in 2011-2012 na, op basis van het op dat moment geldende beoordelingskader van de opleiding van hbo-bachelorniveau waren. Het oordeel over de afstudeeropdracht en de -zitting, maakte dat de opleiding bij het 'twijfelgeval' uiteindelijk tot het oordeel voldoende kwam.

In de afstudeeropdrachten van 2011-2012 was (enigszins beperkt) aandacht voor praktijkgericht onderzoek. Hoewel studenten die toen afstudeerden nauwelijks colleges onderzoeksvaardigheden hadden gevolgd, hebben de extra bijeenkomsten en begeleidingsdagen eraan bijgedragen dat ze alsnog onderzoeksvaardigheden hebben ontwikkeld. In de afstudeeropdrachten van 2012-2013 was de onderzoekscomponent voor het auditpanel meer herkenbaar en zorgvuldiger uitgewerkt. Het auditpanel heeft de indruk dat de opleiding hierin wellicht al verder is dan andere hbo-bacheloropleidingen. Desondanks constateerde het dat de opleiding omwille van veiligheidsredenen - zoals begrijpelijk in een overgangsfase - stuurde op het basisniveau van onderzoek (vb. zelfde onderzoeksopzet, beperken tot een oplossingsalternatief). De onderbouwing/de argumentatie van de totstandkoming van een oordeel bij deze afstudeeropdrachten en de transparantie daarvan in alle beoordelingsformulieren was volgens het auditpanel daarnaast nog voor verbetering vatbaar.

Eind 2012-2013 was één FRE-student volgens de nieuwe systematiek afgestudeerd. Het auditpanel heeft deze onderzoeks- en adviesopdracht (OAO) bekeken en was onder de indruk van de kwaliteit van het gerealiseerd niveau van het product (o.a. de diepgang van de methodologie) en van de zorgvuldigheid en transparantie van de beoordeling.

Met de inzet van onderzoekskringen beoogt FRE de studenten effectiever en efficiënter te begeleiden. FCM is voornemens de nieuwe systematiek binnen FRE verder te ontwikkelen en door te voeren bij de andere opleidingen binnen de academie. Het auditpanel is positief over dit voornemen en ziet mogelijkheden voor de opleiding om de veilige kaders, waarbinnen studenten nu hun afstudeeropdrachten maken, los te laten en meer out-of-the-box te denken (vb. diversiteit in afstudeeronderwerpen of alternatieve onderzoeksmethoden). Bovendien raadt het auditpanel de opleiding aan aandacht te houden voor de efficiency in het afstudeer- en beoordelingsproces (zie H6 – Aanbevelingen).

Mening werkveld en alumni

De respons van stage- en afstudeerbegeleiders in het Saxion werkveldtevredeheidsonderzoek uit 2011 was te laag om hieruit een betrouwbaar kengetal voor FRE te berekenen. Het werkveld dat aan FCM is verbonden, beoordeelt het niveau van de opleidingen en de studenten binnen de academie met een 7,9. De studenten die zij begeleidde, functioneren op hbo- denk- en werkniveau (7,6), de opdrachten zijn van hbo-niveau (7,8) en voldoende complex (7,9) en de studenten zijn voldoende op de hoogte van actuele ontwikkelingen in de beroepspraktijk (6,8). Vanuit de contacten van FRE met het eigen werkveld en vanuit de werkveldcommissie wordt dit beeld bevestigd. Het vertegenwoordigers van het werkveld die het auditpanel tijdens de audit sprak, zijn buitengewoon positief over de ontwikkeling van het gerealiseerd eindniveau van studenten. Zij herkennen een verbetering in de toepassing van literatuur op de praktijkcasus en de kritischere houding en een beter analytisch vermogen van de studenten. Deze componenten van onderzoek sluiten naar hun mening ook beter aan bij de veranderende eisen in het werkveld (zie Standaard 1 - Profiel).

In de HBO-monitor uit 2012 (7 respondenten, dit is 35% van de in dat jaar afgestudeerde studenten) scoort FRE op alle aspecten van voorbereiding en aansluiten hoger dan het gemiddelde in Nederland. Van de alumni geeft 71% aan de opleiding FRE een goede start te vinden voor het beroep, alle respondenten zijn (zeer) tevreden over de studie en 86% zou de opleiding opnieuw kiezen aan dezelfde hogeschool. Het percentage werkloosheid onder de respondenten is 0%. De meeste FRE-studenten starten met een vervolgopleiding op de universiteit, meestal via het schakelprogramma bij de Rijksuniversiteit Groningen.

Weging en Oordeel

Oordeel: Voldoende

Het auditpanel beschouwt het toetsstelsel mede door de veranderingen die FRE de afgelopen periode doorvoerde als voldoende. De toetsen die het auditpanel bekeek, waren over het algemeen van hbo-bachelorniveau. Het auditpanel heeft er daarom begrip voor dat de opleiding zich de afgelopen tijd concentreerde op het niveau van afstuderen en dat de opleiding minder toekwam aan de doorontwikkeling van alle toetsen. Nu is het zaak om met de juiste facilitering van de excie (en de tcie), die nog verder in haar kwaliteitsborgende rol kan groeien, aandacht te houden voor het uitkristalliseren van de nieuwe onderzoeks- en adviesopdracht en tegelijkertijd meer uitdaging aan te brengen in de toetsing. Het vervolmaken van het toetsstelsel is het afgelopen jaar reeds ingezet en het herijkte toetsbeleid wordt vanaf 2014 geëffectueerd.

Het auditpanel kwam - op één afstudeeropdracht uit 2011-2012 na - bij alle afstudeeropdrachten die het voorafgaand aan de audit bekeek tot een voldoende oordeel. Het nam bovendien een stijgende lijn waar in het niveau van de afstudeeropdrachten uit 2012-2013 ten opzichte van de afstudeeropdrachten uit 2011-2012, zoals de opleiding dat ook met haar verbeteringen beoogde. Het auditpanel heeft de indruk dat de opleiding ten aanzien van het aandeel van praktijkgericht onderzoek in de afstudeeropdracht, wellicht al verder is dan andere hbo-bacheloropleidingen. De basis van de onderzoeksvaardigheden is minstens gelegd, zo bevestigen ook de vertegenwoordigers van het werkveld.

Het volle rendement van de onderzoekslijn en de inbedding van de onderzoeksvaardigheden bij studenten moet echter nog zichtbaar worden. Dit maakt het mogelijk voor de opleiding om de veilige kaders in de afstudeerfase los te laten en de onderzoekscomponent in de afstudeeropdrachten boven het basisniveau uit te ontwikkelen. Het oordeel 'voldoende' vindt het auditpanel zeker gerechtvaardigd.

5. ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het auditpanel merkte dat een aantal zaken als de ontevredenheid bij medewerkers over de werkdruk, de noodzakelijke veranderingen in het curriculum, de groei in studentenaantallen en de resultaten bij de audit Accountancy als katalysatoren dienden om met een nieuw elan (o.a. door de aanname van een aantal nieuwe docenten, het instellen van de Werkgroep Efficiëntie en het lager beleggen van verantwoordelijkheden) veranderingen in de organisatiestructuur en –cultuur tot stand te brengen. Indien de opleiding de huidige veranderkracht en –bereidheid doorzet, ziet het auditpanel mogelijkheden dat de opleiding FRE zich doorontwikkelt tot een opleiding die over de volle breedte boven de basiskwaliteit uitsteekt. Het auditpanel acht de opleiding dan in staat haar ambitie zonder meer waar te maken: *‘Door het aanbieden van uitstekend onderwijs de studenten opleiden tot (zelf)kritische beroepsbeoefenaren met een brede en diepgaande actuele kennis van fiscaal recht en economie.’*

De opleiding dient haar sterke punten dus te behouden. Het auditpanel noemt hierbij de duidelijk uitgewerkte beoogde eindkwalificaties, de ‘praktijkgerichtheid’ en ‘brede economische basis’ in het curriculum, de hoge mate van studenttevredenheid over de opleiding in het algemeen, over de inhoud van het programma en over de docenten, een goed opgeleid en zeer gemotiveerd docententeam, de resultaten die de opleiding al boekte in het afstuderen en de nieuwe, transparante afstudeersystematiek. Tegelijkertijd kan FRE zich verder ontwikkelen op de volgende (kleine) verbeterpunten ‘het nader uitwerken van het onderscheidende profiel’, ‘het inbedden van de onderzoeklijn en de verankering van onderzoek in meerdere (kern)vakken’, ‘meer structurele wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek’, ‘het verbeteren van het studiesucces’ en ‘verbeteringen in het algemene voorzieningenniveau’. Deze thema’s maken dat het auditpanel uiteindelijk zeker tot de overall kwalificatie ‘voldoende’ komt.

6. AANBEVELINGEN

Onderscheidend profiel

De accenten die de opleiding FRE legt 'meer aandacht voor bedrijfsadministratie en administratieve organisatie dan andere opleidingen' en 'link met de beroepspraktijk' zijn kenmerkend voor de onderwijsleeromgeving. Het auditpanel adviseert om deze sterke punten in het programma te behouden. Dit zijn thema's waarmee de opleiding zich voor een groot deel, maar niet volledig differentieert van alle FRE-opleidingen in Nederland. Indien de opleiding zich sterker wil onderscheiden en de kansen van haar studenten op de arbeidsmarkt ten opzichte van wo-studenten wil behouden c.q. vergroten, zal zij over een ander (inhoudelijk) thema na moeten denken. Het lectoraatsthema 'Business Development' ziet het auditpanel als een goede mogelijkheid.

Kenniscentrum

Saxion faciliteert vaktechnisch overleg voor kleinere advieskantoren in de regio. Naast het betrekken van de lectoren en de docenten van de opleiding FRE bij deze bijeenkomsten als vorm van permanente educatie, ziet het auditpanel ook een meerwaarde om studenten hierbij te betrekken. Ook heeft de opleiding hier een mooie troef in handen. Met het vaktechnisch overleg heeft de opleiding de eerste bouwstenen in handen om een Kenniscentrum te ontwikkelen; Een Kenniscentrum waar niet alleen studenten hun voordeel mee kunnen doen, maar ook het docerend personeel, medewerkers van professionele fiscale adviespraktijken en de samenleving.

Studiesucces

FRE verwacht net als het auditpanel dat de maatregelen (vb. studierempels, intakegesprekken, herzien studietoetsen) leiden tot betere rendementen en minder uitval. De opleiding streeft er naar dat in 2015 70% van de tweedejaarsstudenten maximaal binnen vier tot vijf jaar na de start van hun opleiding een diploma halen. Het auditpanel raadt de opleiding aan om aandacht te houden voor de efficiëntie en effectiviteit van de verbetermaatregelen en de monitoring van de resultaten ten behoeve van het behalen van deze doelstelling.

Afstudeerfase

De opleiding stuurde het afgelopen jaar omwille van veiligheidsredenen sterk op het basisniveau van onderzoek. Het auditpanel ziet mede op basis van de nieuwe afstudeersystematiek, die zich ook nog moet uitkristalliseren, mogelijkheden voor de opleiding om de veilige kaders, waarbinnen studenten nu hun afstudeeropdracht maken, los te laten en meer out-of-the-box te denken. Hiermee doelt het auditpanel bijvoorbeeld op de variatie in de keuze van afstudeerproblemen ook en met name uit de praktijk (vb. niet alleen literatuurstudies, maar ook toepassen op de praktijk) en het exploreren van meerdere onderzoeksmethoden en oplossingsmogelijkheden voordat naar een oplossing wordt toegewerkt. Door het aanleren van een kritische houding en het begrip over de toepassing van onderzoek in de onderzoekslijn die sinds 2012-2013 is ingezet en die het komende studiejaar meer wordt geïntegreerd in de opleiding, verwacht het auditpanel dat studenten hier de komende jaren beter toe in staat zijn. Ook de lectoraten kunnen door hun (onderzoeks)ervaring en hun netwerk de opleiding ondersteunen om de veilige kaders los te laten.

Bovendien raadt het auditpanel de opleiding aan aandacht te houden voor de efficiency in het afstudeer- en beoordelingsproces. Hoewel het systeem transparant en zorgvuldig is, lijkt het adequaat invullen van alle formulieren behoorlijk wat tijd van de examinatoren te vragen. De opleiding zou nog kunnen kijken naar de weging van de individuele onderdelen in het beoordelingskader ten opzichte van elkaar. De blijvende aandacht voor intervisie en scholing van examinatoren vindt het auditpanel een goed voornemen.

BIJLAGE I   Scoretabel

Scoretabel paneloordelen Saxion Hogeschool hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie voltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	Voldoende
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	Goed
Standaard 3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Voldoende
Algemeen eindoordeel	Voldoende

BIJLAGE II Opleidings specifieke eindkwalificaties

Hieronder volgt de uitwerking van de eindkwalificaties van de opleiding FRE van Saxion in de competentiekaarten voor het studiejaar 2013-2014.

1. Werkzaamheden met betrekking tot de aangifte

De HBO-fiscalist is in staat een aangiftebiljet met betrekking tot de relevante belastingmiddelen op een correcte wijze op te stellen en te beoordelen op kansen en risico's volgens de daarvoor geldende fiscale normen en spelregels.	
Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.	
Functies/rollen	Aangifte medewerker, Tax analyst
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • het verzorgen van de aangiftes op het terrein van de verschillende heffingswetten; • het begeleiden en informeren van de cliënten bij het doen van hun belastingaangiftes; • het controleren/ "screenen" van aangiftes; • het vanuit de belastingaangifte signaleren van kansen en risico's; • het beschrijven/documenteren van de diverse bevindingen bij het opstellen/analyseren van de aangifte; • actieve deelname aan vaktechnisch overleg en vertalen van actualiteiten naar de klant;
Resultaten/beroepsproducten	Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> • de voor de aangifte noodzakelijke Nederlandse en Europese fiscale wet- en regelgeving en jurisprudentie; • het aanvullen van ontbrekende kennis; • het beoordelen van de aangeleverde informatie in voor een correcte aangifte relevante en irrelevante informatie; • het verzamelen van de relevante feiten (schriftelijk en mondeling) die van belang zijn voor het correct opstellen van het aangiftebiljet; • het vanuit de aangifte signaleren van kansen en risico's; • het opzetten en vaststellen van een eenvoudige administratie.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist is in staat om zelfstandig complexe aangiftes samen te stellen en andere werkzaamheden rondom de aangifte te verrichten.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

2. Controlewerkzaamheden

De HBO-fiscalist is in staat om jaarstukken te controleren, te analyseren en te beoordelen vanuit de 'fiscale optiek' opdat hij voor zijn cliënt de fiscale positie kan bepalen en de cliënt goed (fiscaal) kan begeleiden bij het inrichten van zijn administratie dan wel een effectieve fiscale controle kan uitvoeren. De HBO-fiscalist is in staat om commerciële jaarstukken te vertalen naar fiscale jaarstukken en kan deze vertaling doorvoeren.	
Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.	
Functies/rollen	Aangifte medewerker, Tax analyst, Kantoor toetser (Belastingdienst)
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • het in kaart brengen, analyseren en verwerken van de belastingpositie in de jaarrekening van de onderneming (tax

	<p>accounting);</p> <ul style="list-style-type: none"> • het begeleiden van cliënten bij het tot stand komen van een Tax Control Framework en het opstellen van convenanten ten behoeve van het horizontaal toezicht. • het beoordelen van de administratieve organisatie en de beschrijving van de bedrijfsprocessen ten behoeve van horizontaal toezicht. • het initiëren, begeleiden en uitvoeren van een boekenonderzoek; • het opstellen van convenanten met belastingplichtigen of brancheorganisaties, in overleg met hun adviseurs, ten behoeve van horizontaal toezicht; • het behandelen van belastingaangiftes en het toetsen van belastingaangiftes van klanten en het opleggen van de daaruit voortvloeiende belastingaanslagen; • het verrichten van boekencontroles;
Resultaten/beroepsproducten	<p>Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • relevante Nederlandse en Europese fiscale wet- en regelgeving en de daarop gebaseerde jurisprudentie; • basistechnieken rondom controles; • inrichting van administratieve organisaties en bedrijfsprocessen; • het beoordelen en analyseren van een jaarrekening alsmede het halen van advies uit deze stukken; • het werken met journaalposten, het opstellen van een kolommenbalans, het hebben van kennis van de belangrijkste jaarverslaggevingsregels; • het aansluiten van de fiscale winst/vermogensvergelijking bij de commerciële winst/vermogensvergelijking; • het meewerken aan de totstandkoming van een Tax Control Framework.
Complexiteit/zelfstandigheid	<p>De HBO-fiscalist is in staat om in eenvoudige situaties de belastingpositie zelfstandig te bepalen. In complexe situaties doet hij dit in teamverband.</p> <p>De HBO-fiscalist is in staat om in teamverband een Tax Control Framework op te stellen.</p>
Per vak/module zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

3. Informeren op fiscaal terrein

De HBO-fiscalist is in staat relevante actuele fiscale nieuwsbronnen c.q. databases en jurisprudentie te raadplegen, selecteren en onderzoeken om vervolgens de cliënt te kunnen informeren omtrent zijn fiscale positie (zie ook onderzoeksvaardigheden).	
<p>Beroepscontext:</p> <p>Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.</p>	
Functies/rollen	Tax analist, Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Belastingdienst medewerker, Bedrijfsfiscalist
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • het begeleiden en informeren van de cliënten bij het doen van hun belastingaangiftes; • actieve deelname aan vaktechnisch overleg en vertalen van actualiteiten naar de klant; • het communiceren en sparren met specialisten zoals (andere) fiscalisten, bankadviseurs, advocaten • het overdragen van kennis en feitelijke informatie, bijvoorbeeld door deel te nemen aan collegiaal overleg • het verstrekken van inlichtingen;
Resultaten/beroepsproducten	<p>Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de relevante Nederlandse en Europese fiscale wet- en regelgeving en de daarop gebaseerde jurisprudentie; • het bijhouden van het vakgebied; • het anticiperen op veranderingen in (fiscale) wet- en regelgeving

	en jurisprudentie ten behoeve van zijn cliënt.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist kan zelfstandig informatie verzamelen, interpreteren en toepassen.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

4. Werkzaamheden m.b.t. fiscaal-juridisch en financieel advies

De HBO-fiscalist is in staat een cliënt zelfstandig te adviseren dan wel een voorbereiding van een advies op te stellen volgens de heersende regelgeving omtrent zijn huidige, respectievelijk gewenste fiscale/financiële positie, opdat de cliënt dit begrijpt en in staat is op grond daarvan adequate beslissingen te nemen.	
Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.	
Functies/rollen	Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, HBO-fiscalist Banken en Verzekeraars, Tax analyst bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • een gesprek voeren met de cliënt over toekomstvoorzieningen • het begeleiden van startende ondernemers; • het voorbereiden/opstellen en communiceren van belastingadviezen; • advisering op de volgende thema's: keuze voor rechtsvorm, veranderen van rechtsvorm; reorganisaties en herstructureringen van bedrijven, bedrijfsopvolging; • advisering omtrent inkomens-, vermogens- en estateplanning; • advisering omtrent toekomstvoorzieningen; • advisering met betrekking tot creatieve beloningsvormen en andere employee benefits-aspecten; • het adviseren van startende ondernemers • het adviseren en begeleiden van cliënten op het gebied van oudedagsvoorzieningen; • het adviseren en begeleiden van cliënten op het gebied van pensioenen; • het adviseren en begeleiden van cliënten met betrekking tot: sparen, beleggen en financiële planning (inkomensplanning, vermogensplanning en estateplanning). • het vanuit de belastingaangiftes signaleren van juridische en fiscale problematiek • het vanuit de belastingaangiftes signaleren van kansen en risico's; • standaard-belastingadvies op bijvoorbeeld de volgende terreinen: keuze van rechtsvormen, veranderen van rechtsvorm en beloningsvormen
Resultaten/beroepsproducten	Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> • de op het advies gebaseerde Nederlandse en Europese (fiscale) wet- en regelgeving en jurisprudentie; • de voor het advies noodzakelijke kennis van het Nederlandse privaatrecht en publiekrecht en sociaal recht; • het aanvullen van (eigen) ontbrekende kennis; • het oplossen van een concreet fiscaal of aanverwant in de praktijk voorkomend probleem; • het structureren en samenvatten van de relevante voor een correct advies noodzakelijke informatie; • het presenteren aan de client op een voor de client begrijpelijke wijze; • het maken van financiële berekeningen die aan het advies ten grondslag liggen.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist levert vanuit zijn aangifte werkzaamheden een bijdrage aan de advisering van de klant.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

5. Vertegenwoordigen op fiscaal terrein

De HBO-fiscalist kan op basis van een eigen selectie van door cliënt of belastingdienst verzamelde gegevens bezwaarprocedures voeren voor de competente instantie opdat de belangen van Belastingdienst of cliënt daarmee worden gediend.	
<p>Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.</p>	
Functies/rollen	Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, Tax analist bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> de fiscale wet- en regelgeving en jurisprudentie op het terrein waar hij de klant vertegenwoordigt; de juridische kaders en structuren waarbinnen in een dergelijke situatie geopereerd dient te worden; het evalueren van bewijsmateriaal; het rationeel argumenteren; het maken van een zorgvuldige positiekeuze in de verhouding tussen klant en overheid.
Resultaten/beroepsproducten	<p>Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> de fiscale wet- en regelgeving en jurisprudentie op het terrein waar hij de klant vertegenwoordigt; de juridische kaders en structuren waarbinnen in een dergelijke situatie geopereerd dient te worden; het evalueren van bewijsmateriaal; het rationeel argumenteren; het maken van een zorgvuldige positiekeuze in de verhouding tussen klant en overheid.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist is in staat om zelfstandig bezwaarschriften van lage tot gemiddelde complexiteit in te dienen namens de klant. Hij levert een bijdrage aan bezwaarschriften van hoge complexiteit.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

6. Onderzoeksvaardigheden

De HBO-fiscalist is in staat te reageren op de voortdurende veranderingen in fiscale wet- en regelgeving. Zijn onderzoekende houding die hieraan ten grondslag ligt, zorgt ervoor dat hij constant op zoek gaat naar het bepalen van een optimale fiscale positie voor de cliënten. Daartoe heeft hij in de opleiding kennis en ervaring opgedaan met methoden en technieken van (praktijkgericht) onderzoek. Ook kan de HBO-fiscalist daarop reflecteren. Hij heeft in de afstudeerfase van de opleiding bewezen dit onderzoekend vermogen in een concrete beroeps/praktijksituatie te kunnen uitoefenen. Daarnaast draagt hij resultaatgericht bij aan de ontwikkeling van zijn of haar professe in de breedte.	
<p>Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.</p>	
Functies/rollen	Tax analist, Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, HBO-fiscalist Banken en Verzekeraars, Tax analist bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> Aan ieder advies moet een gedegen onderzoek ten grondslag liggen het beschrijven/documenteren van de diverse bevindingen bij het opstellen/analyseren van de aangifte het beoordelen van de administratieve organisatie en de beschrijving van de bedrijfsprocessen ten behoeve van horizontaal toezicht. het behandelen van belastingaangiftes en het toetsen van belastingaangiftes van klanten en het opleggen van de daaruit voortvloeiende belastingaanslagen

Resultaten/beroepsproducten	Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> • het formuleren van een fiscale vraag / de probleemstelling; • het beschrijven van het fiscale vraagstuk; • het verklaren/analyseren van het fiscale vraagstuk; • het evalueren/toetsen/oplossen van het fiscale vraagstuk; • het adviseren op basis van de bevindingen.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist kan zelfstandig de optimale fiscale mogelijkheden voor een cliënt bepalen.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

7. Persoonlijke ontwikkeling

De HBO-fiscalist is in staat zijn eigen functioneren te beoordelen teneinde voor zichzelf leer- en verbeterpunten aan te geven zodat hij bij zijn eigen beroepsmatig handelen, houding en motivatie verder kan ontwikkelen. Hij is verder in staat zijn eigen weg te ontwikkelen t.a.v. zijn verdere persoonlijke ontplooiing/carrière binnen de kaders die hem in zijn werkomgeving worden geboden.	
Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.	
Functies/rollen	Tax analist, Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, HBO-fiscalist Banken en Verzekeraars, Tax analist bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	Alle taken en activiteiten die de HBO-fiscalist onderneemt om zich verder te ontwikkelen binnen het beroep of als persoon. De maatschappelijke ontwikkelingen vragen van de HBO-fiscalist dat hij zich na zijn opleiding permanent ontwikkelt om te kunnen inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor zijn werkzaamheden. Hij ontwikkelt zich niet alleen door praktijkervaring op te doen, maar ook door zich continu bij- en na te scholen.
Resultaten/beroepsproducten	Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> • een innovatief en ondernemend vermogen; • kunnen reflecteren op eigen handelen; • rekening kunnen houden met (internationale) cultuurverschillen.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist is zelf verantwoordelijk voor zijn eigen persoonlijke ontwikkeling.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

8. Sociaal-communicatieve bekwaamheid

De HBO-fiscalist is in staat verworven kennis en inzichten op anderen, zowel binnen als buiten zijn eigen organisatie/werkomgeving in het Nederlands en in het Engels en/of een andere vreemde taal over te dragen (in een gesprek, advies, memo, artikel, scriptie, mondelinge presentatie of ander medium) zodanig dat anderen daar hun voordeel mee kunnen doen. Daarnaast is de HBO-fiscalist bij uitstek een "teamplayer": hij werkt nauw samen met accountants en juristen en specialisten van andere disciplines om de cliënten zo goed mogelijk van dienst te kunnen zijn. De grote stroom van informatie met name via nieuwe (sociale) media vraagt om het vermogen om met deze informatie selectief om te kunnen gaan.	
Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.	
Functies/rollen	Tax analist, Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, HBO-fiscalist Banken en Verzekeraars, Tax analist bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	Alles wat een fiscaal/financieel adviseur zegt, is gericht zijn op interactie met zijn omgeving. Schriftelijke vaardigheden betreffen o.a.

	lezersgericht en begrijpelijk schrijven, schrijven van inleidingen en samenvattingen en presentatie van rapporten. Hij kan omgaan met klanten, leidinggevend, vakgenoten en deskundigen uit andere vakgebieden.
Resultaten/beroepsproducten	Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> • het vermogen om relevante vragen in het Nederlands en Engels en/of een andere vreemde taal te stellen met het oog op de advisering (derhalve ook goed kunnen luisteren naar klanten), zowel in mondelinge als in schriftelijke vorm, daarbij rekening houdend met de persoonlijke, zakelijke en psychologische omstandigheden van de klant; • „h het vermogen om zowel schriftelijke als mondeling in het Nederlands en het Engels en/of een andere vreemde taal adequaat te kunnen reageren naar de klant en of instanties daarbij rekening houdend met strategische, technische (opleidingspeil) en psychologische factoren; • „h het vermogen om te kunnen samenwerken met vakgenoten en specialisten van andere disciplines.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist kan zelfstandig contacten onderhouden met derden (cliënten, belastingdienst, etc.).
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

9. Ethisch normbesef

De beginnende HBO-fiscalist is in staat op basis van aan hem voorgelegde casuïstiek te onderkennen welke dilemma's kunnen ontstaan in beroeps- en individuele ethische vraagstukken zodanig dat hij zijn eigen positie daarin kan bepalen, zijn standpunt daarover kan formuleren en kan optreden als een betrouwbare beroepsbeoefenaar. Hij of zij weet dat ethisch handelen onderdeel van zijn professioneel vakmanschap is en moet zijn. In de huidige situatie, waarbij het gebrek aan ethisch en verantwoord handelen door adviseurs als een van de oorzaken van de kredietcrisis wordt beschouwd, heeft deze competentie tezamen met competentie 10 extra aandacht.	
Beroepscontext: Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfs-economisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.	
Functies/rollen	Tax analist, Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, HBO-fiscalist Banken en Verzekeraars, Tax analist bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • het begeleiden en informeren van de cliënten bij het doen van hun belastingaangiftes; • het controleren/ "screenen" van aangiftes; • het in kaart brengen, analyseren en verwerken van de belastingpositie in de jaarrekening van de onderneming (tax accounting); • het vanuit de belastingaangiften signaleren van juridische en fiscale problematiek; • het vanuit de belastingaangifte signaleren van kansen en risico's; • het beschrijven/documenteren van de diverse bevindingen bij het opstellen/analyseren van de aangifte; • het voorbereiden van bezwaarschriften en voorbereiden van beroepschriften; • het begeleiden van cliënten bij het tot stand komen van een Tax Control Framework en het opstellen van convenanten ten behoeve van het horizontaal toezicht. • de finale controle op de kwaliteit van de uitgaande aangiftes. • het begeleiden van startende ondernemers; • het voorbereiden/opstellen en communiceren van belastingadviezen; • het voeren van bezwaarschriftenprocedures. • advisering op de volgende thema's: keuze voor rechtsvorm, veranderen van rechtsvorm; reorganisaties en herstructureringen van bedrijven, bedrijfsopvolging;

	<ul style="list-style-type: none"> • advisering omtrent toekomstvoorzieningen; • advisering met betrekking tot creatieve beloningsvormen en andere employee benefits-aspecten; • het adviseren van startende ondernemers; • het voeren van een bezwaarschriftenprocedure; • het adviseren en begeleiden van cliënten op het gebied van oudedagsvoorzieningen; • het adviseren en begeleiden van cliënten op het gebied van pensioenen; • het adviseren en begeleiden van cliënten met betrekking tot: sparen, beleggen en financiële planning (inkomensplanning, vermogensplanning en estateplanning).
Resultaten/beroepsproducten	<p>Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist onder meer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • weet welke ethische aspecten de casus heeft; • heeft inzicht in de beroepscode. Hij waarborgt zijn geheimhoudingsplicht; • kan een zorgvuldige positiekeuze maken in de verhouding tussen klant en belastingheffer; • kan handelen naar de ethische aspecten die samenhangen met de beroepsuitoefening; • kan op ethische wijze omgaan met sociale media; • treedt integer en zorgvuldig op.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist kan in voor de hand liggende situaties zelfstandig zijn ethische positie bepalen. In complexere situaties doet hij een beroep op collega's.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

10. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid

De HBO-fiscalist kan op basis van zijn inzicht in de maatschappelijke effecten van belastingheffing discussies/gesprekken voeren met collega's en cliënten om zodoende een visie te vormen over effectiviteit en efficiëntie van belastingheffing in nationaal en internationaal/Europees perspectief.	
<p>Beroepscontext:</p> <p>Een HBO-fiscalist beschikt over praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op het gebied van de belastingregelgeving met daaraan verwante regelgeving in combinatie met zijn praktisch toepasbare kennis en vaardigheden op financieel gebied (bedrijfseconomisch/administratief gebied). Zijn werkzaamheden spelen zich vooral af rondom het doen van de aangifte van de verschillende belastingen ("middelen"). De praktische, integratief toepasbare kennis en vaardigheden zijn bij uitstek van belang bij het indienen en controleren van aangiftes, het signaleren voor advisering vanuit de aangiftes, het 'vertalen' van jaarrekeningen naar aangiftes, het fiscaal adviseren en het horizontaal toezicht.</p>	
Functies/rollen	Tax analyst, Managing consultant tax compliance, Tax advisor, Bedrijfsfiscalist, HBO-fiscalist Banken en Verzekeraars, Tax analyst bij regionaal kantoor
Kenmerkende taken en activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • het begeleiden en informeren van de cliënten bij het doen van hun belastingaangiftes; • het in kaart brengen, analyseren en verwerken van de belastingpositie in de jaarrekening van de onderneming (tax accounting); • actieve deelname aan vaktechnisch overleg en vertalen van actualiteiten naar de klant; • het voorbereiden/opstellen en communiceren van belastingadviezen; • actieve deelname aan vaktechnisch overleg intern en vertalen van actualiteiten naar de klant; • advisering op de volgende thema's: keuze voor rechtsvorm, veranderen van rechtsvorm; reorganisaties en herstructureringen van bedrijven, bedrijfsopvolging; • advisering omtrent inkomens-, vermogens- en estateplanning; • advisering omtrent toekomstvoorzieningen; • advisering met betrekking tot creatieve beloningsvormen en andere employee benefits-aspecten; • het adviseren en begeleiden van cliënten op het gebied van oudedagsvoorzieningen; • het adviseren en begeleiden van cliënten op het gebied van pensioenen; • het communiceren en sparren met specialisten zoals (andere)

	<p>fiscalisten, bankadviseurs, advocaten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • het overdragen van kennis en feitelijke informatie, bijvoorbeeld door deel te nemen aan collegiaal overleg; • het (mede)behartigen van relatiebeheer; • het verstrekken van inlichtingen;
Resultaten/beroepsproducten	Voor deze competentie dient de HBO-fiscalist kan aan de hand van de begrippen maatschappelijk verantwoord ondernemen, bedrijfsethiek en duurzaamheid discussies/gesprekken voeren met collega's en cliënten.
Complexiteit/zelfstandigheid	De HBO-fiscalist kan zelfstandig de maatschappelijke achtergronden van belastingmaatregelen uitleggen.
Per vak zijn de prestatie indicatoren beschreven.	

BIJLAGE III Schematisch overzicht opleidingsprogramma

Hieronder volgt het programma de opleiding Fiscaal Recht en Economie van Saxion.

Curriculum cursussen en toetsen opleiding Fiscaal Recht en Economie 2013-2014

		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4	
1e Jaar	Integrale leerlijn	Project jaar 1 3 ec's				
	Conceptuele leerlijn	Deeltoets: PGO-taken 1.1 & 1.2	Deeltoets: Management Game assessment 1.3	Deeltoets: Management Game opdrachten 1.4	Deeltoets: Projectmanagement 1.3 & 1.4	
		Investeren & Financieren 1.1 3 ec's	Kosten-batenganalyse 1.2 3 ec's	Investeren & Financieren 1.3 4 ec's	Controlewerkzaamheden 1.4 4 ec's	
		Toets: Investeren & Financieren 1.1	Toets: Kosten-batenganalyse 1.2	Toets: Investeren & Financieren 1.3	Deeltoets: Controlewerkzaamheden portfolio 1.4	Deeltoets: Controlewerkzaamheden schriftelijk 1.4
		Bedrijfsanalyse 1.1 4 ec's	Bestuurlijke informatievoorziening 1.2 4 ec's	Bedrijfsanalyse 1.3 4 ec's	Vennootschapsbelasting 1.4 3 ec's	
Toets: Bedrijfsanalyse 1.1	Toets: Bestuurlijke informatievoorziening 1.2	Toets: Bedrijfsanalyse 1.3	Toets: Vennootschapsbelasting 1.4			
Vaardighedenleerlijn	Juridische vaardigheden & Inkomstenbelasting 1.1 4 ec's	Vermogensrecht 1.2 3 ec's	Jaarrekening 1.3 3 ec's			
	Toets: Juridische vaardigheden & Inkomstenbelasting 1.1	Toets: Vermogensrecht 1.2	Toets: Jaarrekening 1.3			
Studiecoachingleerlijn	PC-vaardigheden 1.1 3 ec's		Engels 1.3 & 1.4 3 ec's			
	Toets: PC-vaardigheden 1.1		Deeltoets: Engels schriftelijk 1.3	Deeltoets: Engels mondeling 1.4		
		Bedrijfsadministratie 1.1 & 1.2 3 ec's		Bedrijfsadministratie 1.3 & 1.4 3 ec's		
		Toets: Bedrijfsadministratie 1.1 & 1.2		Toets: Bedrijfsadministratie 1.3 & 1.4		
		Professionele communicatie 1 3 ec's				
		Deeltoets: Communicatie algemeen 1.1	Deeltoets: Professionele presentatie 1.2	Deeltoets: Gesprekstechnieken 1.3	Deeltoets: Schriftelijke taalvaardigheid 1.4	
		Studiecoaching jaar 1 3 ec's				
		Deeltoets: Taaltoets			Deeltoets: Eindoordeel studiecoaching	
		Deeltoets: Rekenoets				
2e Jaar	Integrale leerlijn	Project 2.1 & 2.2 3 ec's		Praktijkopdracht 2.3 & 2.4 4 ec's		
	Conceptuele en vaardighedenleerlijn	Deeltoets: Projectmanagement 2.1	Deeltoets: Toegepast onderzoek 2.2	Deeltoets: Toegepast onderzoek 2.3	Deeltoets: Praktijkopdracht presentatie 2.3 & 2.4	
		Deeltoets: Projectopdrachten 2.1	Deeltoets: Projectopdrachten 2.2	Deeltoets: Projectopdrachten 2.3	Deeltoets: Praktijkopdracht rapport 2.3 & 2.4	
	Conceptuele leerlijn	Bestuurlijke informatievoorziening 2.1 4 ec's	PC-vaardigheden 2.2 3 ec's	Vennootschapsbelasting 2.3 & Practicum vennootschapsbelasting 2.3 4 ec's	Practicum inkomstenbelasting 2.4 4 ec's	
		Deeltoets: BIV practicum 2.1	Toets: PC-vaardigheden 2.2	Toets: Practicum vennootschapsbelasting 2.3	Deeltoets: HUBA 2.4	Deeltoets: Practicum inkomstenbelasting 2.4
	Vaardighedenleerlijn	Deeltoets: BIV schriftelijk 2.1	Jaarrekening 2.1 3 ec's	Bedrijfsanalyse 2.2 3 ec's	Loonbelasting & sociaal-arbeidsrecht 2.3 3 ec's	Inkomstenbelasting 2.4 4 ec's
		Toets: Jaarrekening 2.1	Deeltoets: Bedrijfsanalyse schriftelijk 2.2	Deeltoets: Bedrijfsanalyse rapport 2.2	Toets: Loonbelasting & sociaal-arbeidsrecht 2.3	Toets: Inkomstenbelasting 2.4
	Conceptuele leerlijn	Ondernemingsrecht 2.1 3 ec's	Omzetbelasting 2.2 3 ec's	Actualiteit & Ethiek 2.3 & 2.4 3 ec's		
		Toets: Ondernemingsrecht 2.1	Toets: Omzetbelasting 2.2	Deeltoets: Actualiteit & Ethiek 2.3	Deeltoets: Actualiteit & Ethiek 2.4	
	Conceptuele leerlijn	Bedrijfsadministratie 2.1 & 2.2 3 ec's		Bedrijfsadministratie 2.3 & 2.4 3 ec's		
Toets: Bedrijfsadministratie 2.1 & 2.2		Toets: Bedrijfsadministratie 2.3 & 2.4				
Conceptuele leerlijn	Engels 2.1 & 2.2 3 ec's		Controlewerkzaamheden 2.3 4 ec's			
	Deeltoets: Engels schriftelijk 2.1	Deeltoets: Engels mondeling 2.2	Toets: Controlewerkzaamheden 2.3			
		Professionele communicatie 2 3 ec's				
		Deeltoets: Gesprekstechnieken 2.1	Deeltoets: Communicatie in een bedrijf 2.2	Deeltoets: Stagevoorbereiding 2.3	Deeltoets: Schriftelijke taalvaardigheden 2.4	
3e Jaar	Integrale leerlijn	Stage FRE 34 ec's				
	Conceptuele leerlijn	Ehiek/Gedrag in een organisatie FRE.3.1	Toets: Stage FRE			
		IB/VPB FRE 3.1 5 ec's	Tax Accounting FRE 3.2 3 ec's	Ondernemingsrecht FRE 3.3 & Faillissementsrecht FRE 3.3 3 ec's	BIV/Horizontaal toezicht FRE 3.4 3 ec's	
	Conceptuele leerlijn	Toets: IB/VPB FRE 3.1	Toets: Tax Accounting FRE 3.2	Toets: Ondernemings- en faillissementsrecht FRE 3.3	Toets: BIV/Horizontaal toezicht FRE 3.4	
		Formeel- en bestuursrecht FRE 3.1 3 ec's	Schen- en erfbelasting FRE 3.2 & Erf- en huwelijksvermogensrecht FRE 3.2 3 ec's	Internationaal Belastingrecht FRE 3.3 3 ec's		
Vaardighedenleerlijn	Deeltoets: Excursie rechtbank FRE 3.1	Toets: Schenk- en erfbelasting & Erf- en huwelijksvermogensrecht FRE 3.2	Deeltoets: Internationale taxweek FRE 3.3	Deeltoets: Internationaal Belastingrecht FRE 3.3		
	Deeltoets: Formeel- en bestuursrecht FRE 3.1					
		Vaktechniek FRE 3			Onderzoeksvaardigheden FRE 3.4 3 ec's	
					Deeltoets: Vaktechniek FRE 3	
					Deeltoets: Onderzoeksvaardigheden FRE 3.4	
4e Jaar	Integrale en conceptuele leerlijn	Minor 30 ec's		Europees recht FRE 4.3 3 ec's	Onderzoeks- en adviesopdracht FRE 12 ec's	
				Toets: Europees recht FRE 4.3		
				Loonbelasting FRE 4.3 3 ec's		
				Toets: Loonbelasting FRE 4.3		
				Omzetbelasting FRE 4.3 4 ec's		
		Toets: Omzetbelasting FRE 4.3		Toets: Onderzoeks- en adviesopdracht FRE		
		Actualiteit FRE 4.3 5 ec's		Verdediging Onderzoeks- en adviesopdracht FRE 3 ec's		
		Deeltoets: Nationale taxweek		Toets: Verdediging onderzoeks- en adviesopdracht		
		Deeltoets: Actualiteit FRE 4.3				
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4	

schriftelijk tentamen/digitaal tentamen
assessment
mondelijke presentatie
werkstuk/rapportage

Hieronder volgt een korte beschrijving van de leerlijnen van de opleiding FRE van Saxion

Leerlijnen	Omschrijving
Integrale lijn	In de integrale leerlijn ontwikkelen studenten competenties door kennis, vaardigheden en attitudes in samenhang te gebruiken en toe te passen bij het uitvoeren van beroepstaken en het oplossen van praktijkproblemen. Deze taken en werkzaamheden resulteren in zogeheten beroepsproducten. Werkvormen: PGO-opdrachten, projecten, stage en afstuderen
Conceptuele lijn	In de kennislijn ontwikkelen studenten inzicht in werkmodellen en concepten die relevant zijn voor de beroepspraktijk. Ook leren ze werkmodellen aan te passen aan specifieke situaties in de praktijk en hun keuzes te verantwoorden. Werkvormen: Leeropdrachten in de kennislijn zijn geclusterd in cursussen.
Vaardighedenlijn	In de vaardighedenlijn worden trainingen aangeboden waarin voor het beroep relevante vaardigheden worden geoefend. Het gaat om domeinspecifieke vaardigheden, maar ook om meer algemene zoals trainingen op het gebied van professionele communicatie, projectmanagement, Engels en software pakketten. Werkvorm: trainingen.
Studiecoachingslijn	Studiecoaching heeft betrekking op de vormgeving en sturing van de persoonlijke ontwikkeling van de student in relatie tot het gekozen beroep. Studenten reflecteren op, en geven betekenis aan leer- en werkervaringen, en het identificeren en vaststellen van ambities, kwaliteiten en te ontwikkelen competenties. Daarnaast bespreken ze inhoudelijke keuzes op het gebied van minor, stage en afstudeeropdracht. De aandachtsgebieden zijn professionele houding, zelfkennis en beroepsoriëntatie. Werkvorm: trainingen.

Tabel 11 – Uitwerking leerlijnen FRE

BIJLAGE IV Programma, werkwijze en beslisregels

Auditprogramma Beperkte Opleidingsbeoordeling t.b.v. hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (geclusterde audit met de hbo-bacheloropleiding Bedrijfseconomie) – Saxion Hogeschool

De audit vond plaats in Enschede.

locatie(s)	Enschede M.H. Tromplaan 28 7513 AB Enschede	Deventer Handelskade 75 7417 DH Deventer
Bedrijfseconomie	<ul style="list-style-type: none"> • voltijd • voltijd IFA (studieroute International Finance & Accounting) 	<ul style="list-style-type: none"> • voltijd • voltijd IFAS (studieroute International Finance & Accounting SDP) • deeltijd BECO (studieroute Bedrijfseconomie Compact)
Fiscaal Recht en Economie	• voltijd	Nvt

Datum 1e auditdag: 18 september 2013 – Locatie Enschede

Tijd	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	Inloop & ontvangst auditteam	
08.30 – 09.30	Intern overleg auditteam	
09.30 – 10.45	Management BE en FRE Kennismaking MT en vaststellen agenda	<u>Gespreksonderwerpen:</u> eigenheid opleiding – ambities - hbo-niveau - relatie beroepenveld – internationalisering - onderzoeksdimensie -
10.45 – 11.00	Pauze	Interne terugkoppeling
11.00 – 12.00	Docenten FRE vt Samenhangende onderwijsleeromgeving <ul style="list-style-type: none"> • Biesheuvel, Examinator / Docent belastingrecht • Bruining, Examinator / Stage / Docent belastingrecht • Ensink, Examinator / Stage / Docent recht + belastingrecht • Haasjes, Curriculumvoorzitter / Examinator / Stage / Docent belastingrecht • Lensink, Docent bedrijfsadministratie + bestuurlijke informatievoorziening • Roex – Lemmens, Stage / Docent communicatie + ethiek • Roeterdink – Bartels, Stage / Docent recht 	<u>Gespreksonderwerpen:</u> realisatie samenhangende onderwijsleeromgeving - inhoud en vormgeving programma - eigen inkleuring programma - keuze werkvormen – onderzoekslijn – stage - internationale component - beoordelen en toetsen - borging niveau - aansluiting instromers – relatie docenten beroepenveld – eigen deskundigheid docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen
12.00 – 12.45	Studenten FRE vt <ul style="list-style-type: none"> • Heemstra (4^e jaars) • Bulter (4^e jaars) • Albers (3^e jaars) • Leferink (3^e jaars) • Franke (3^e jaars) • Knol (2^e jaars) • Veld (2^e jaars) • Hesselink (1^e jaars) 	<u>Gespreksonderwerpen:</u> kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten

Tijd	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Gespreksonderwerpen
12.45 – 13.30	Lunch auditteam	Interne terugkoppeling
13.30 – 14.30	Examencommissie/toetscommissie <ul style="list-style-type: none"> • Beumer • van Hettema • Roex - Lemmens • Sabandar • Schenke • Kornet 	<u>Gespreksonderwerpen:</u> Bevoegdheden en taken examencommissie en toetscommissie - rol in de interne kwaliteitszorg toetsing - - resultaten -
14.30 – 16.30	Docenten BE vt (inclusief studieroutes IFA en IFAS) en dt ¹⁸ Samenhangende onderwijsleeromgeving <ul style="list-style-type: none"> • Broerse (vt+IFA), Examinator / Stage / Docent EV + kosten-batenanalyse • Hoomans (vt+IFA+IFAS), Examinator / Stage / Docent M&O • Horsthuis (vt+IFA), Examinator / Stage / Docent kosten-batenanalyse • Lensink (vt), Examinator / Stage / Docent BA + BIV • Markink – Amtink (vt), Examinator / Stage / Docent BIV + EV • Rottjers (vt+dt), Curriculumvoorzitter BECO/ Stage / Docent BA • van den Berg (IFA+IFAS), Curriculumvoorzitter IFA/ Docent investeren & financieren • van den Hoeven (vt), Toekomstig curriculumvoorzitter BE/ Stage / Docent kosten-batenanalyse + BIV • Vossen (vt+IFAS+dt), Curriculumvoorzitter IFAS/ Examinator / Stage / Docent investeren & financieren + EV 	<u>Gespreksonderwerpen:</u> realisatie samenhangende onderwijsleeromgeving - inhoud en vormgeving programma - eigen inkleuring programma - keuze werkvormen - onderzoekslijn - stage - internationale component - beoordelen en toetsen - borging niveau - aansluiting instromers - relatie docenten beroepenveld - eigen deskundigheid docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen
16.30 – 17.15	Interne terugkoppeling	

¹⁸ De docenten geven in principe op beide locaties (Deventer en Enschede) les.

Datum 2^e auditdag: 19 september 2013 – Locatie Enschede

Tijd	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	Inloop & ontvangst auditteam	
08.30 – 09.30	Intern overleg auditteam	
09.30 – 10.30	<p>Werkveldvertegenwoordiging en Alumni FRE</p> <p>Werkveld</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poelstra (Grant Thornton) • Tip (Belastingdienst) <p>Alumni</p> <ul style="list-style-type: none"> • ter Beek • Damhuis 	<p><u>Gespreksonderwerpen Werkveld:</u> contacten met opleiding over onder andere: actuele ontwikkelingen en doorvertaling naar programma - andere wensen vanuit het werkveld - eigen inkleuring opleiding - stage en begeleiding - onderzoekscomponent - niveau</p> <p><u>Gespreksonderwerpen Alumni:</u> o.a. kwaliteit en relevantie van de opleiding (programma, docenten) - functioneren in de praktijk of vervolgopleiding</p>
	<p>Werkveldvertegenwoordiging en Alumni BE</p> <p>Werkveld</p> <ul style="list-style-type: none"> • Olde Holthof • de Wit <p>Alumni</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kerkemeijer (vt EN) • Pieters (vt EN) • Pietersz (dt) • de Haan-Timmermans (dt) • Agnohotri (IFAS) 	
10.30 – 10.45	Pauze	Interne terugkoppeling
10.45 – 11.30	<p>Studenten BE vt (exclusief studieroutes IFA en IFAS)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiebot (D – 4^e jaars) • Veneman (D – 3^e jaars – lid OC) • van Wieren (D – 2^e jaars) • Witten (E – 4^e jaars) • Wolters (E – 3^e jaars) • Hekking (E – 2^e jaars) • Hesselink (E – 1^e jaars) 	<p><u>Gespreksonderwerpen:</u> kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten</p>
11.30 – 12.15	<p>Studenten BE vt (studieroutes IFA en IFAS)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tran (IFA – 4^e jaars) • Odink (IFA – 4^e jaars) • Schutten (IFA – 3^e jaars) • Cooke (IFA – 3^e jaars) • Jaksaitte (IFA – 2^e jaars) • Wölte (IFA – 2^e jaars) • Huyng Chau Tam (IFAS – 4^e jaars) • Nguyen Ngi May Ngan (IFAS – 4^e jaars) • Yiweo Fu (IFAS – 3^e jaars) • Quang Nguyen (IFAS – 3^e jaars) <p>Gesprek vindt plaats in het <u>Engels</u>.</p>	<p><u>Gespreksonderwerpen:</u> kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten</p>
12.15 – 13.15	Lunch auditteam	Interne terugkoppeling
13.15 – 14.00	Inzien materiaal BE en FRE	

Tijd	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Gespreksonderwerpen
14.00 – 14.45	Professionalisering <ul style="list-style-type: none"> Faber, Lector Business Development Haasjes, Curriculumvoorzitter FRE/ Examinator FRE/ Stage FRE/ Docent belastingrecht Noeverman, Voorzitter commissie Onderzoeks- en adviesopdracht Schenke, Voorzitter toetscommissie/ Examinator BE/ Stage BE/ Docent ethiek + projectmanagement Teunissen, Examinator BE/ Docent M&O + MIS / aandachtsfunctionaris studietoetsing Wierstra, Lector Kennisinnovatief ondernemerschap 	<u>Gespreksonderwerpen:</u> onderzoek doen – lectoraat en kenniskring – interactie onderwijs en onderzoek
14.45 – 15.15	Studenten BE dt <ul style="list-style-type: none"> Yavuzatmaca (3^e+4^e jaars) Oomkes (3^e+4^e jaars) Stanton (3^e jaars) Pashley (3^e jaars) Scholten (2^e jaars) 	<u>Gespreksonderwerpen:</u> kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten
15.15 – 15.30	Pauze	Interne terugkoppeling
15.30 – 16.15	Spreekuur docenten/studenten BE en FRE ¹⁹ Rondleiding opleidingsspecifieke voorzieningen + inzien materiaal BE en FRE	
16.15 – 16.30	Interne terugkoppeling: bepaling pending issues Inzien materiaal	Interne terugkoppeling
16.30 – 16.45	Pending issues Inzien materiaal	
16.45 – 17.30	Interne terugkoppeling: bepaling beoordeling	
17.30	Terugkoppeling	

Werkwijze

Bij de beoordeling van de betreffende opleiding (voltijd) is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde "Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs" van 22 november 2011. Daarin staan de standaarden vermeld waarop een Evaluatiebureau zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan een Evaluatiebureau moet bepalen of de basiskwaliteit van die opleiding als voldoende kan worden beoordeeld.

Op basis van de door de opleiding geleverde documentatie heeft het auditteam zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de voltijdvariant.

De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van het programma. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleiding, de studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'.

De verificatie door het auditteam geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie en - daar waar het de huisvesting en de materiële voorzieningen betreft - ook door eigen waarneming.

¹⁹ Studenten en personeel uit Deventer zijn in de gelegenheid gesteld om zowel fysiek als telefonisch contact op te nemen met het auditpanel. Een deel van het auditpanel had via een speciale ruimte met Videoconferencing direct verbinding met een ruimte in Deventer.

Verantwoording keuze gesprekspartners

Na overleg met de betreffende opleiding heeft het auditteam met in achtname van de daartoe strekkende regels van de NVAO en op basis van zijn documentanalyse en de daaruit voortvloeiende specifieke aandachtspunten de keuze van de gesprekspartners vastgesteld.

Een open spreekuur maakte deel uit van het programma. Het auditteam heeft geconstateerd, dat de betreffende opleiding het open spreekuur tijdig en op correcte wijze onder de aandacht heeft gebracht van studenten en medewerkers.

Het oordeel van het auditteam vastgelegd in een conceptrapport werd aan de opleiding voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een onderwerp 'onvoldoende', 'voldoende', 'goed' of 'excellent' scoren. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs, 22 november 2011'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de basiskwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende kader genoemde standaarden voor basiskwaliteit.

Beperkte opleidingsbeoordeling

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1 of 3 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een onvoldoende bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien ten minste twee standaarden als 'goed' worden beoordeeld; waaronder in elk geval standaard 3. Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien ten minste twee standaarden als 'excellent' worden beoordeeld; waaronder in elk geval standaard 3.

BIJLAGE V Lijst geraadpleegde documenten

Lijst geraadpleegde documenten, conform richtlijn van de NVAO

- Kritische reflectie opleiding
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties / Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
  - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docent(en) en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel
  - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
  - differentiatie in graad uitgedrukt in % van het totaal.
- Overzichtslijst van *alle* afstudeeropdrachtstukken van de laatste twee jaar.
- Overzicht van de contacten met het werkveld.
- Samenvatting en analyse recente evaluatieresultaten en relevante managementinformatie.
- Verslagen overleg in relevante commissies / organen.
- Documentatie over student- en docenttevredenheid.
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Handboeken en overig studiemateriaal.
- Onderwijsbeleidsplan;
- Beleidsplan op het gebied van onderzoek in relatie tot de aangeboden opleidingen;
- Personeels(beleid)plan;
- Voorzieningenplan;
- Jaarverslag Examencommissie 2011-2012 en Handreiking Examencommissies;
- Kwaliteitszorgplan.

Door het panel te bepalen representatieve selectie van vijftien afstudeeropdrachtstukken van de afgelopen twee jaar met beoordelingscriteria en normering:

Studentnummer
311565
308223
311401
310771
313064
307640
315291
312086
314553
310987
314344
307288
314406
311302
315436

BIJLAGE VI Overzicht auditteam

Samenstelling, korte functiebeschrijvingen en onafhankelijkheidsverklaringen van voorzitter, leden en secretaris.

Samenstelling en expertise van het auditteam laten zich als volgt weergeven²⁰:

Panelleden	Expertise - audit - kwaliteitszorg	Expertise - onderwijs	Expertise - werkveld	Expertise - vakinhoud	Expertise - inter- nationaal	Expertise - student- zaken
R.J.M. van der Hoorn MBA CMC voorzitter	X	x	X	x	x	
Prof. dr. D.J. Eppink deskundige	x	x	X	X	X	
Drs. A.H. Kolner RA deskundige		x	X	X	X	
Drs. J.H.C. Bakker deskundige	x	X	X	X	x	
J.S. Chamrai studentlid						X
I.M. Gies Broesterhuizen secretaris	X					

Op 9 april 2013 heeft de NVAO goedkeuring gegeven aan de samenstelling van het panel Bedrijfseconomie en Fiscaal Recht en Economie – Saxion Hogeschool, nummer 001633.

Korte functiebeschrijvingen panelleden

1	Dhr. R.J.M. van der Hoorn MBA CMC is een van de directeuren van Hobéon en heeft binnen het hoger onderwijs ruime ervaring met audits. Daarnaast houdt hij zich bezig met financieel economische vraagstukken voor hoger onderwijsinstellingen. Dhr. Van der Hoorn heeft diverse opleidingen op het gebied van Bedrijfseconomie en Bedrijfskunde gevolgd.
2	Dhr. Prof. Dr. D.J. Eppink is Emeritus hoogleraar. Hij studeerde Economie aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam, behaalde daar in 1967 zijn doctoraal examen met als specialisatie Bedrijfseconomie en promoveerde, eveneens aan de VU, in 1978.
3	Dhr. Drs. A.H. Kolner RA is als registeraccountant vanaf 1994 vele jaren werkzaam bij de Belastingdienst in Oost-Nederland. Van Adjunct-accountant ontwikkelde hij zich via Accountant/klantcoördinator bij het team Middelgrote Ondernemingen en Regiocoördinator Controle tot Accountant bij het team Zeer Grote Ondernemingen. Vanaf 2001 doceerde hij enkele jaren de vakken 'Formeel Belastingrecht' en 'Externe Verslaggeving' bij de hbo-bacheloropleidingen 'Fiscaal Recht en Economie' en 'Bedrijfseconomie'.
4	Dhr. Drs. J.H.C. Bakker studeerde HBO Bedrijfseconomie bij Fontys Hogescholen in Venlo en behaalde vervolgens zijn Master Bedrijfswetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hij heeft circa 9 jaar praktijk ervaring als (assistent)controller in de zorgsector en ruim 4,5 jaar ervaring als organisatieadviseur bij Twynstra Gudde. Sinds 5 jaar is Dhr. Bakker als docent betrokken bij de hbo-bacheloropleiding Bedrijfseconomie van Hogeschool van Arnhem Nijmegen. Sinds anderhalf jaar is hij bovendien actief als zelfstandig ondernemer, waarbij hij personen die een ontwikkelstap willen maken op het gebied van bedrijfseconomie en/of organisatieadvies begeleidt en adviseert.
5	Dhr. J. Chamrai is derdejaars student bij de hbo-bacheloropleiding Bedrijfseconomie van Hogeschool Utrecht. Hij is tevens bestuurslid van de gemeenschappelijke opleidingscommissie en enkele maanden werkzaam geweest als Assistant Accountmanager bij Van Lanschot Bankiers N.V. en als procesverbeteraar / adviseur bedrijfsefficiëntie bij de Hogeschool Utrecht.

Secretaris/Coördinator

Mevr. I.M. Gies Broesterhuizen	Gecertificeerd d.d. 2010
--------------------------------	--------------------------

²⁰ De grote van het kruisje geeft enigszins de mate van deskundigheid aan (groot is meer, klein is minder).

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam)

R.J.M. van der Hoorn MBA

---

is als voorzitter gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Fiscaal, Recht en Economie

---

aangevraagd door de instelling:

Saxion Hogeschool

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Den Haag

Datum:

4 januari 2013

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Dr. J. van D. J. Eppink

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Saxion Hogeschool

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Putten

Datum:

18-2-2013

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Andre Kolner

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Saxion Hogeschool

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

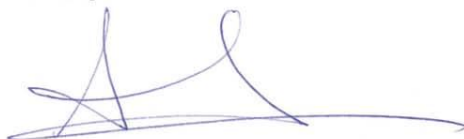
Plaats:

Hengevelde

Datum:

15 februari 2013

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Joost Bakker

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleidingen

Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Saxion Hogeschool

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Nijmegen

Datum:

11/9/13

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en

Jegor Chumrai

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal, Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Saxion Hogeschool

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Bunnik

Datum:

13/02/2019

Handtekening:

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam)

I.M. Gies Broesterhuizen

---

is als secretaris gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Fiscaal, Recht en Economie

---

aangevraagd door de instelling:

Saxion Hogeschool

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Den Haag

Datum:

4 januari 2013

Handtekening:

Strategische dienstverlener voor kennisintensieve organisaties

Lange Voorhout 14
2514 ED Den Haag

T (070) 30 66 800

F (070) 30 66 870

E info@hobeon.nl

I www.hobeon.nl